

EVNER KONTRA KARAKTER
FREDERIK ALGREEN-USSING OG HANS UFØDTE
BIOGRAFISKE LEKSIKON

AF

T. VOGEL-JØRGENSEN

Da Vilhelm Bergsøe's kolos-roman *Fra Piazza del Popolo* udkom for 100 år siden, 1. december 1866,¹⁾ var København en lille by. I dens indercirkel kendte næsten alle hverandre, og der snakkedes meget. Romanen, med alle dens svagheder en af de mest solgte danske i Danmark, havde i begyndelsen ringe afsætning, men i nævnte kreds blev den læst med nyfigen lyst, for det hed sig hurtigt, at bogen indeholdt en del nærgående portrætter og behandlede flere historier og hændelser, der var sladret om. Navnlig tre skikkelser med fremtrædende plads i det store afsnit, der i senere udgaver blev kaldt *Holmgreens Manuskript*, identificeredes straks: *Frederik From* blev genkendt som den blide digter og litteratur-kritiker Frederik Bøgh, *Bolt* som cand. jur. Carl C. Drebold, og endelig – og navnlig – kunne mange i bogens adrætte og pågående person *Brandt* lyslevende se for sig en ivrigt omtalt ung københavner, cand. jur. Frederik Algreen-Ussing,²⁾ nys udnævnt til kammerjunker. Tilfældet ville, at hans navn, netop da bogen udkom, særlig tit var på manges læber. Det er sagt om ham, at han just da var „maaske den mest forhadte Person indenfor Studenterverdenen, hvis Afgud han havde været i en Aarrække.“³⁾ Dette skyldtes flere omstændigheder. De var blevet offentlig omtalt og havde nogen indbyrdes forbindelse, men deres virkelige sammenhæng vidste få rigtig besked med, selv om der sludredes emsigt om dem. Disse forhold er siden behandlet adskillige gange på tryk men stadig med urigtigt perspektiv, derfor med fejl i konklusionen. En del af dem angik et stort biografisk leksikon, Frederik Algreen-Ussing skulle redigere, men hvorom der i tilblivelsen opstod uoverensstemmelse. Det blev omtalt som det hidtil største planlagte danske bogværk, og i nogle kredse omfattedes mulighederne for dets realisation med forventning, fordi det ville afhjælpe et savn. Det udkom aldrig. Om Frederik

Algreen-Ussing og det store værks kvalfulde abortative historie gives nu, hundrede år efter, nogle oplysninger på grundlag af hans efterladte papirer i Det kongelige Bibliotek.⁴⁾

Frederik Algreen-Ussing – i det følgende tit betegnet U., da samtiden kun kaldte ham Ussing – var født 8.5.1838, søn af politikeren, senere professor, generalprokurør, konferensråd Tage Algreen-Ussing (1797–1872). U. gik i Metropolitanskolen men artede sig ikke godt dér,⁵⁾ hvorfor han 1856 blev privat dimitteret. Talrige træk tyder på, at vurderingen: „til hans Væsen hørte en vis Vildskab og Udisciplin“ er blid.⁶⁾ Han synes at have været gennemført urolig og ubændig, desuden lidet udholdende, hvortil kom, at hans karakter præges af en rethaverisk stejlehed, som kan have været en arv.⁷⁾ Tidvis rastløs foretagsomhed var typisk for U. Når dampen var oppe, havde han mange og højst uligeartede jern i ilden. Allerede i ungdommen optog personhistorie og topografi ham stærkt. Det fremgår af breve fra ham til genealogen J. C. L. Lengnick, at denne, da U. endnu kun var 16 år, har overladt undersøgelser til ham.⁸⁾ Topografi-interessen fandt også udløsning i forbindelse med en hidsig trang til at vandre – tilsyneladende ud over datidens fodturskik. Han kom bl.a. til fods på Tisvilde-egnen og ikke få andre steder i Nordøst-Sjælland, hvortil han havde tilknytning gennem sin farfar, og på strejfture omkring Kalundborg, hvortil hans farmor afgav kontakten. 1865 udgav han *Touristen i Nordsjælland*, en bog, som lokkede mange til dengang relativt ukendte egne; den kom i et par oplag. Åbenbart stærkere, end U. tog fat på jura-studiet, hengav han sig til et vidtløftigt studenterliv med rigeligt solderi, og han kastede sig ihærdigt ind i journalistik.⁹⁾ 1858 skrev han under mærke *Fritz Hammer*, som han brugte mange gange siden, i Kallundborg Avis artikler Af en Tourists Dagbog. Med den ham egne trang til ved siden af at flakke også at fordybe sig tog han fat på Kalundborgs topografi og historie, og i løbet af 1859 skrev han i nævnte blad ikke færre end 17 artikler: Bidrag til Kallundborgs Historie; næste år endnu én artikel. Efter U.s død blev de udgivet i bogform, trykt som manuskript: *Efterretninger om Kallundborg*, 1869.

At U. i 1859 ikke havde overvættets interesse for juraen, fremgår bl.a. af følgende bemærkning af Frederik Bøgh's enke, som har haft adgang til hans dagbøger: „U. skriver i sine Dagbogsoptegnelser fra Juni 1859 om, hvorledes der af hans Fader er stillet ham Valget imellem, om han vil være Bibliotekar eller fortsætte sine Studier. Der var netop en Plads med hurtigt Avancement, som kunde skaffes ham ved 'Det kongelige Bibliotek'.“¹⁰⁾

Frederik Algreen-Ussing. Foto, midten af 1860erne. Originalens størrelse.

U.s far, som senere tog sig kærligt men gennemgående klogt af sønnen, når denne fik en af sine ekstra vanskelige perioder, nærde åbenbart dengang ængstelse m.h.t. sønnen og universitetet. Faderen havde nær forbindelse med D. G. Monrad, og denne, som da var kultusminister, havde både på dette tidspunkt og 1860–61, da han igen beklædte samme post, adskilligt besvær med at ordne personale-forholdene ved Kgl. Bibl.¹¹⁾ Men U. var selv klar over sit ustadige sind. I fortsættelse af linierne, hvor Kgl. Bibl. blev nævnt, gengav Bøgh's enke direkte, hvad U. havde betroet dagbogen: „Vistnok ligger for Øjeblikket min højeste Interesse og min Glæde i Syslen med Bøger – men hvad borger mig for, at den vil vare Livet igjennem, og er der ikke, som [Frederik] Bøgh sagde igaar, da jeg bad om hans Raad, noget højst Utilfredsstillende i kun at gjøre, hvad enhver Anden lige saa godt kan? Min Barndoms Drøm er Diplomat, dette elegante, fornemme og dog vigtige – Driverliv.“¹²⁾ Derfor undgik Kgl. Bibl. at få en fredsforstyrrer inden for murene.

Dog, U. fandt 1860 en sprække, hvori han kunne drysse nogle af sine uro-frø. Han kom i forbindelse med *Illustreret Tidende*, og tilfældet vil, at man her kan følge hans yderligt brogede produktion, skrevet tit uden

signatur, hyppigt under vekslende mærker.¹³⁾ For den, som han gennemgik en stor del af de over 100 artikler, der er tale om, kan der ikke være tvivl om, at U. 1860–65 har haft regelmæssig, fast og ret nær kontakt med redaktionen. Bladets anonyme redaktør var forlagsboghandler O. H. Delbanco, som havde begge hænder fulde. Han har hurtigt opdaget, at den skrivelystne unge mand både kunne bruges til at flikke en underholdende artikel sammen, måske efter et udenlandsk blad – Noget om Knapper, Knaphuller og Knapmagere,¹⁴⁾ eller: Støvler – Støvlepudsere – Støvleknægte,¹⁵⁾ eller en lille artikel: En Sømfolder,¹⁶⁾ et lille apparat – med illustration – til ved syning at lægge søm med, og til at skrive ræsonnerende eller deskriptivt om ting, han kendte af oplevelse eller selvsyn og også tit kyndige historiske artikler.¹⁷⁾ Men Delbanco har videre opdaget, at juristen var kapabel til at skrive litterære artikler, f. eks. om Fru Gyllembourg,¹⁸⁾ at han tillige på stående fod kunne levere biografier om næsten hvemsomhelst, og at der var tale om letløbende og orienterede biografiske artikler. Der findes i Illustreret Tidende et ikke ringe antal portrætter eller nekrologer¹⁹⁾ – et par omtales specielt senere.

Midt ind mellem alt dette havde U. også allerede 1860 vovet sig ud med et selvstændigt skrift, til hvilket ikke samtiden men først en langt senere eftertid har kendt hans forfatterskab. Det var en anonym pjece på 23 sider: Et Ministerskifte under Grevinde Dubarry²⁰⁾ med undertitel: En historisk Skizze. Verslinier, anført som motto på titelbladet, røber utilsløret hensigten:

Jeg hader den, som steg fra Dybet,
Bedækket med et Folks Foragt,
Og som behersker hele Krybet
Ved stjaalet Gods og ranet Magt –

Det er de berømte linier af Erik Bøgh i hans fra fransk tillæmpede komedie på Casino: Grevinden og hendes Søkendebarn, der officielt handlede om samme dame som U.s pjece, reelt dog, ligesom denne, var en snavset spekulation og et groft led i smædekampagnen mod Grevinde Danner. Pjecen er kommet tidligt i 1860, uden tvivl inspireret af Casino-komedien;²¹⁾ den nåede samme år andet oplag. Når man da finder, at U. også sidst på året 1860 i Illustreret Tidende har skrevet en artikel, som hedder Kongens Fødselsdag,²²⁾ og man har kendskab til U.s i de følgende år demonstrerede over-royalistiske sindelag – omtalt siden – nærmer man sig dette opus med en interesse, som kunne være sparet. U. har åbenbart tilbragt fødselsdagen, 6. oktober, i en lille by – velsagtens Kalundborg – og boltrer sig uden alt for meget af det vid, han

berømmes for, i et langtspundet kauseri om en lille bys glæde over at kunne bidrage til at fejre dagen og forventninger i retning af udnævnelser, som den ville bringe.

Imidlertid nåede U. også 1861 at bestå juridisk embedseksamen med 1. karakter, blev assistent i Indenrigs-, senere Finansministeriet, desuden sekretær ved den Nørrejydske Købstadskreditforenings Skiftekommission.

Til ro var han dog langt fra faldet. Om U.s deltagelse i studenterliv fortæller Vilhelm Bergsøe i sine erindringer.²³⁾ Bergsøe standsedes en dag på gaden af en ung elegant klædt mand, som gav sig i snak med ham og under udfoldelse af en ferm rekommandørs vidtdrevne tale-orgier opfordrede ham til at indtræde i en litterær klub [Klubben af 8. Maj ²⁴⁾], som elegantieren selv var en slags formand for. Den forbavsede Bergsøe lader U. fortælle, at den var oprettet „til Minde om den Sorgens Dag, da jeg til Forskrækkelse for Menneskeheden kom til Verden.“ U. siger hos Bergsøe videre: „Dens Formaal er at modvirke Idiotismens Udbredelse i Danmark og fremme Tilvirkningen af smaa Knækbeinere ²⁵⁾ og stive Arrakstoddyer . . .“.

Bergsøe kom med i klubben og traf her bl.a. de to andre, han portrætterede i sin roman, desuden bl.a. Jacob Scavenius, den senere politiker, Carl Carstensen, den senere mangeårige redaktør. Der er næppe årsag til at tage denne klub højtideligere end mange andre af datidens vrøvleklubber, hvor lystige studenter samledes til sold og efter-holbergsk disputeren. Til belysning af U. har det dog interesse at høre, hvad et medlem, hvis navn ikke kendes,²⁶⁾ har meddelt om den: at den fra begyndelsen var „grebet galt an, idet ‘Klubbens’ Stifter – der maaske nærmest søgte sig en sikker Tilhørerkreds for sin egen Produktion – ganske kritikløst havde sammensat den af sine egne personlige Bekjendte, der vare i den grad heterogene i Smag, Sympatier, Anskuelse og Livsopfattelse, at der aldrig kunde komme nogen Enhed ud deraf, hvilket ogsaa viste sig derved, at Klubben efter lidt over halvandet Aars Liv sprængtes i Stykker.“

Bergsøe skriver bl.a. videre: „Frederik Ussing var et ganske særlig begavet Menneske, fuld af Liv og Lune men tillige i Besiddelse af en beundringsværdig Arbejdskraft, der ikke svigtede ham, selv om han den foregaaende Nat havde virket temmelig stærkt for de smaa Knækbeineres Fremgang i Danmark. Hans Fagstudium var Jura, men ved Siden deraf havde han kastet sig over Biografier og omgikkes allerede dengang med Planen til et dansk, biografisk Lexikon, som det senere blev Brickas Op-gave at løse paa en saa udmærket Maade. Ussing leverede allerede dengang Biografier til ‘Illustreret Tidende’, og da jeg en dag spurgte ham,

hvorledes han kunde have en Biografi færdig allerede faa Dage efter vedkommendes Død, viste han mig et med talrige Skuffer forsynet Skab og sagde leende: Bedste Sir, maa det være mig tilladt at gaa ud fra, at Døden er en sikker Gæst, som ikke engang skaaner Konferensraader.²⁷⁾ Her ser Du hele Banden i alfabetisk Orden, uden at jeg dog kan sige, hvem der kommer først; men alle de gamle dødelige ligger her fix og færdige til Trykken med en pæn lille Ligtale og Dato in blanco. Delbanco besørger Korrekturen og Graveren Resten.“

Gennem Delbanco kom U. i forbindelse med det interessentskab, som dannede Forlagsbureauet. Det var stiftet af de tre forlæggere G. E. C. Gad, Fr. Hegel som ejer af Gyldendal og firmaet C. C. Lose & Delbanco. Det sidste opløstes 1864 til to selvstændige firmaer, men de deltog begge fremdeles i Forlagsbureauet, som var dannet for at kunne magte foretagender, der skønnedes mere økonomisk belastende, end et enkelt forlag ville gå med til. Bl.a. udgav det Illustreret Tidende. En koncept, dateret af U. 19.9.1863 uden angivelse af modtager, må åbenbart være rettet til Delbanco i forbindelse med hans kolleger. Heri udkaster U planen om udgivelse af et biografisk leksikon. I indledningen siger han:

„Der er et Værk, som vi – mærkeligt nok – bestandigt savne i vor Literatur, der ellers er saa riig paa Arbeider i den danske Specialhistorie: det er et almindeligt biografisk Lexicon.“ Han fortsætter: „Jeg mener ikke, at dette skal være een Mands Værk, det *kan* det ikke engang være, dels fordi Een ikke kan overkomme Alt, dels fordi Een ikke kan være saa vidt inde i Alt, at han kan skrive En hvilkensomhelst Mands Biografi. Men Een maa dog have det hele Værk i sin Haand, maa samle alle Medarbejderne under sig og maa lægge Eensformigheden til – ikke paa Bekostning af den enkelte Artikels Individualitet, men for at skaffe Harmoni i det Hele. Et saadant Værk havde jeg Lyst til at bringe til Verden, og jeg troer, at jeg har Evnerne dertil. Giv mig 5 Aar til at afslutte mine begyndte Studier i denne Retning, til at skaffe mig Medarbejdere og til at ordne Stoffet iblandt dem, og jeg troer at Arbeidet kan gaae.“

Sandsynligvis har U. vidst, at der tidligere flere gange var tænkt på udgivelse af et sådant leksikon, og at da Historisk Forening stiftedes 1839, blev udgivelsen af et dansk-norsk biografisk leksikon fremhævet som en af dennes betydeligste forestående opgaver. At tanke og ønske levede videre, kan have været medvirkende til, at U., da han nåede så vidt frem, at han skulle samle medarbejdere, relativt hurtigt fik betydelige historikere og andre mænd af format til at slutte op om den plan, som nu, på hans initiativ, syntes at skulle få et fast fundament.

U.s forud gengivne brev har vel været den første officielle tilkendegivelse, efter at mundtlige underhånds-sonderinger har vist jordbunden beredt. Begyndelsen er rimeligvis indledt uformelt mellem U. og Delbanco. Efter års samarbejde stod de venskabeligt til hinanden. D.s breve begynder: „Kjære Ven.“ Efter det indledende brev kom reale forhandlinger øjensynlig hurtigt i gang, førte til en forståelse.

U. klarede sin femårsplan hurtigt. Adræt var han. *Før vims*. Det kan bl.a. af hans forarbejder ses, at de vel på den ene side har været perentlige, på den anden noget løsagtige. Forlaget var trods hovedpine – allerede da – beredt til at gå med og gabe over den store mundfuld. 8. november 1865 blev underskrevet kontrakt mellem Fred. Algreen-Ussing og forlaget.

Kontrakten fastslog „Svensk biografisk Lexicon“ som forbillede. Der mentes hermed Biografiskt Lexicon öfver namnkunniga män, 23 bind, Uppsala 1835–57, fortsat i Ny följd 1857–1907, 10 bind. Redaktionen blev overgivet til U., som skulle stå forlæggerne til ansvar for, at værket „udarbejdes med Omhu og Dygtighed“. „Hanindestaaer for at al Partilidenskab undgaaes, og at alle Artikler behandles fra et objectivt Standpunct“. Med de sidste bestemmelser tog forlæggerne uden diskretion forholdsregler mod U.s i de sidste år manifesterede politiske frondørposition – omtalt siden. Den voldte svare betænkeligheder. „Forfatternes Navne sættes ordentligvis under enhver Artikel“, de faste medarbejderes ufravigeligt, „og paa Titelbladet anføres Redacteurs Navn; Medarbejdernes navne anføres i Subscriptionsindbydelsen og i en Efterskrift.“ – Værkets samlede omfang blev anslået til 20 bind, hvert paa 25 ark, dvs. 400 sider. En prøveside viser ca. 2500 enheder pr. side. Udgivelsen skulle ske i hæfter på hver 8 ark. Af hæfte 1 kunne forlaget trykke, hvad det måtte ønske. Honorar blev ansat til 40 rd. pr. ark, hvoraf medarbejderne skulle have halvdelen.²⁸⁾ Ved 4. hæfte skulle fastsættes det endelige oplags størrelse. Det nævnte honorar var beregnet for 1500 eksemplarer; ved større oplag skulle betales forholdsvis mere. Selv om forlaget ikke ville fastholde det ved hæfte 4 stipulerede oplag, kunne honoraret dog aldrig blive under 40, ved større oplag forholdsvis højere. „Mod det givne Honorar erhverver Redacturen paa Forlagsbureauets Vegne Eiendomsret over Medarbejdernes samtlige Artikler, som han tilligemed Eiendomsretten for sine egne Artiklers Vedkommende overdrager Forlagsbureauet. Det er ikke tilladt at tage Separattryk af de i Lexiconnet indeholdte Artikler.“ Forlaget var berettiget til at søge offentlig støtte til foretagendet, hvis abonnenternes antal ikke viste sig tilstrækkelig stort. Hvis forlaget ved for ringe oplag ville standse

udgivelsen efter 3. hæfte, ydedes ingen erstatning. „Dog maa en saadan Bestemmelse træffes senest 2 Maaneder efterat 3. Hefte er udkommet eller $\frac{1}{2}$ Aar efter 1. Heftes Udgivelse. I Tilfælde af at Forlagsbureauet opgiver Udgivelsen, gaaer Eiendomsretten til Værket tilbage til Algreen Ussing. . . . Forlagsbureauet kan opsigte Redacturen til Fratræden til en 1ste April med $\frac{1}{2}$ Aars forudgaaende Varsel og mod en Erstatning af 200 Rdl. for hvert Bind, der endnu mangler i de calculerede 20.“ Erstatning bortfalder, hvis opsigelse skyldes misligholdt kontrakt. Ved U.s død eller fratræden overgår forarbejder til forlaget.

Endnu inden kontraktens underskrift havde U. truffet aftale med en del medarbejdere. Dagen efter underskriften sendte han en trykt henvendelse²⁹⁾ til en udvalgt kreds. Den slog straks fast: „Forlagsbureauet i Kjøbenhavn har efter mit Forslag besluttet at udgive et almindeligt *Dansk Biografisk Lexikon* og har overdraget mig dettes Redaction.“ Han siger deri videre, at dette „skal give Levnetsbeskrivelser af alle navnkundige Danske; heri er Planen fuldt angiven.“

Lidt fremme uddyber han: „alle navnkundige Danske uden Hensyn til Kjøen, Stand eller Levetid“; snart efter begrænser han dog det sidste ord til: efter reformationen. Lidt snævert – det ville altså bl.a. sige: uden Absalon. U. går videre: „Alle, hvis Virksomhed har grebet ind i Tidens Udvikling, hvis Liv har haft en saadan Betydning for Stat, Kirke, Videnskab eller Kunst, at deres Navne mindes eller have Krav paa at mindes iblandt Landsmænd.“ „Det er, med Udelukkelse af Kongehuset, alle navnkundige Danske, der optages.“ Linierne er her påny trukket påfaldende snævert. Til sammenligning kan anføres C. F. Bricka's kriterier fra 1885 til hans *Dansk Biografisk Lexikon*:³⁰⁾ „Bogen skal indeholde Biografier af alle danske Mænd og Kvinder, som have gjort sig mere bekendt i en eller anden Henseende, ved Fredens eller Krigens Gjerning, ved Aandens eller Haandens Arbejde, i Kunstens, Litteraturens, Videnskabens, Politikens, Handelens eller Industriens Verden, og hvad Tiden angaar, skal det *begynde med Aar 1000* og gaa lige ned til Nutiden.“ Men U. fortsætter: „Den detaillerede Plan er allerede forsaavidt lagt, som jeg foreløbig har udarbejdet Navnelisten til Værket. Det har imidlertid allerede viist sig, at denne maa underkastes adskillige Forandringer efter Forhandling mellem mig og de specielt sagkyndige Medarbejdere.“ Bricka sendte sine navnelister trykt til alle medarbejdere og appellerede videre til dem om „utilbørlige Forbigaaelser og Medtagelser“, så fejlene i tide kunne rettes. U. gav videre regler for medtagelse. Optagelsen af „Islændere, Slesvigere og Holstenere“ betinges; for de forskellige kategorier gælder en smule afvigende regler. Det samme er til-

fældet med „Skaaninger og Indbyggere i andre gamle danske Provindser i Sverig“, og for Normænd under Unionen med Danmark. Saa følger nogle bemærkelsesværdige linier: „*Nulevende Personer* optages ligeledes, maaskee dog, for at tilveiebringe Eensartethed i det hele Værk, saaledes, at Kong Christian den Niendes Thronbestigelse eller Udgangen af Aaret 1863 sættes som terminus ad quem, saa at Mænd, hvis Virksomhed falder senere, udelukkes eller henskydes til Supplement. Det bemærkes iøvrigt allerede her, at det, deels for at skaffe Biografierne af Nulevende en særegen Interesse, deels for at undgaae en skarp eller partisk Bedømmelse, ansees ønskeligt, om der kunde tilveiebringes Autobiografier af de endnu Levende.“

Det er stadig U., som citeres: „Forlæggerne have givet Redacturen aldeles frie Hænder over Foretagendets litteraire Side.“ Længden på bidrag falder i tre grupper: korte på én side, biografier af „anden Klasse mellem fire og sex Sider.“ Som maksimum for „de Store, som kræve en udtømmende Skildring“, fastsættes et ark, altså 16 sider. Det kan nævnes, at det var samme maksimale grænse, C. F. Bricka regnede med, og det lykkedes ham at overholde dette mål, om end undertiden efter indvendinger fra medarbejderne. Povl Engelstoft fastlagde samme maksimum til 2. udgave, som begyndte at udkomme 1933. I særlige tilfælde fyldte biografierne her dog lidt mere; men så var der også inkluderet et stort bibliografisk og ikonografisk oplysningsmateriale.

Det fremhæves i U.s vejledning stærkt, at biografierne måtte udarbejdes „med Upartiskhed, og intet Partistandpunkt tør lægges til Grund; en overveiende Objectivitet maa gaae igjennem den hele Fremstilling.“ Redaktøren forbeholdt sig at forhandle med medarbejderne om eventuelle forandringer. I enkelte tilfælde regnedes der også med slægt-artikler. U. oplyste videre, at han „igjennem den mig tilstaaede Adgang til Ordenscapitlets biografiske Archiv vil kunne tilveiebringe Bidrag og Oplysninger, som ere af Interesse for Medarbejderne.“ I hvert fald i et enkelt tilfælde medførte den sidste oplysning anmodning til U. fra en medarbejder om at låne en biografi fra Ordenscapitlets arkiv. Det var sin fars autobiografi, han ville låne.

Sammen med en af de trykte vejledninger modtog medarbejderne også en trykt biografi, U. havde skrevet, og som skulle tjene til en art mønster. Den gengives her side 127–28. Han meddelte, at der regnedes med udgivelse af to leksikon-bind om året, og optimismen rakte videre: „Hele første Bind skal være udgivet inden Udgangen af December Maaned 1866.“ Endelig lovede han, at forfatter-honorarer vil „strax efter hvert Heftes Udgivelse blive udbetalt efter Redacturens Anviisning.“ Det ses

af U.s papirer, at han hurtigt måtte indlade sig på kontant at honorere artikler ved modtagelse eller kort efter. Hertil var vel medvirkende, at alt influeredes af en hvirvelstorm, som opstod. Den forrykkede straks fastlagte terminer og siden mere. M.h.t. udbetaling af honorarer kan her endnu noteres, at mens U. synes i nogle henseender periodevis at have haft så megen orden i sine sager, som en redaktør af et sådant værk altid må have, hvis tingene skal klappe, virker allerede hans bogholderiske notater noget skodesløse.

Inden tornadoernes opståen og hærgen omtales, skal dog endnu gives nogle oplysninger om den medarbejder-stab, U. havde fået samlet. Den aftvinger beundring. U. delte medarbejderne i to grupper, faste og andre. Til de førstes opgave hørte, foruden at skrive, at udarbejde videre navnelister. Af disse indløb siden en del, som U. dog vist aldrig nåede at arbejde med. Han fik meget andet at gøre. I en trykt meddelelse, dateret 6.12.1865, nævner han „en Deel af disse Medarbejdere for ogsaa derigjennem at give en Forestilling om de Kræfter, der ville blive anvendt i Dansk Biografisk Lexicons Tjeneste.“ Navnene angives her stort set med de titulaturer, han dengang brugte, undertiden med en tilføjet oplysning: Professor T. A. Becker, dr. phil. Vilhelm Bergsøe – ikke som digter men som zoolog, løjtnant i sø-etaten Emil Bluhme, cand. mag. Georg Brandes, dr. phil. Sophus Heegaard, komponisten P. Heise, adjunkt ved Sorø Akademi, cand. polyt. Eugen Ibsen, cand. med & chir. C. Lange, stud. mag. Julius Lange, cand. mag. Oluf Nielsen, pastor Holger Fr. Rørdam, cand. theol. E. Schebel – med artikler om musikere som emne, biblioteksassistent Sophus Birket-Smith og kancellist, cand. jur. O. Algreen-Ussing. I en ny trykt henvendelse, dateret 23.8.1866, nævnes af de foregående ikke Bluhme; og Bergsøe og Brandes er flyttet til anden gruppe. Men som faste medarbejdere anføres nu yderligere: Provst, dr. phil. P.W. Becker, Soderup, hof-balletmester Aug. Bournonville, biblioteks-amanuensis Fr. Bætzmann, Kristiania, cand. mag. Jonas Collin, universitets-stipendiat L. Daae, Kristiania, cand. phil. P. Hansen – litteratur-historikeren, løjtnant i sø-etaten J. U. A. Holm og overlærer ved Frederiksborg lærde skole J. P. F. Königsfeldt, genealog og historisk forfatter.

U. meddelte glad videre: „Redacturen har desuden fra et stort Antal Mænd modtaget Tilsagn deels om Bidrag af enkelte Artikler eller Rækker af saadanne, deels om anden videnskabelig Bistand til Værkets Fremme.“ Af disse fremhævede han: Inspektør Carl Andersen – formentlig inspek-

Terkel Klevenfeld.

Terkel Klevenfeld hører til den eiendommelige Klasse Lærde, hvoraf det forrige Hundrebaar fostrede adskillige — de samlende, og Klevenfeld er en Typus for de lærde Samlere. Han blev født 1710 i Kjøbenhavn, hvor hans Fader Peder Kleve var Borger. 1734 blev han Secretair i Cancelliet, 1737 Justitssecretair i Hoiesteret. Nu reiste han udenlands i 4 Aar, nærmest for at opstøve og samle sjeldne Bøger og Manuscripter til Adelens Historie. Under hans Fraværelse forberedtes Stiftelsen af det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog, hvoraf han efter sin Hjemkomst 1745 blev Medlem. 1747 blev han Justitsraad og ophøiet i Adelsstanden med Navnet Klevenfeld, 1767 Etatsraad, Medlem af Videnskabernes Selskab, 1768 Conferentsraad. Siden 1744 var han Assessor i Hoiesteret, men dette Embede blev ham berøvet 1771. Af Frederik den Femte havde Klevenfeld laant 4000 Rd., som svarede til den Pension, det var blevet ham paalagt at udrede af Justitssecretair-Embedet, og Aftalen var, at dette Laan skulde betaales af Successor som en Gjæld paa Embedet; men under Struensee blev Gjældsrevet draget frem og gjort gjældende, og det nyttede ikke, at Kongen af sin egen Lomme skjænkede ham de 4000 Rd., han maatte som uvederhæftig forlade Dommersædet. Denne Afsked virkede meget nedtrykkende paa ham, tildeels vel paa Grund af det dermed forbundne pecuniaire Tab. Han døde 1777 i Kjøbenhavn ugift.

Klevenfelds Hovedinteresser concentrerede sig om den danske Adels Historie. Hertil samlede han Bøger, Manuscripter, Portraiter, Medailler og Sigiller, herfor bereiste han Danmark og Nabolandene, herom tale alle hans opbevarede Breve, de vigtigste trykte Vidnesbyrd vi have om ham. Han anlagde og udførte det store genealogiske Værk over den danske Adels Historie, som bærer hans Navn og bevares i Geheimearchivet, en skreven Skat, der altid maa blive en Kilde til Kundskab om ældre Tid. Tegneren S. Abildgaard reiste og tegnede Monumenter for ham, hvoraf en Prøve, som var stukken i Kobber af de Kobberstikkere, Klevenfeld underholdt, blev udgivet af Skiftecommissionen i hans Bo. Men til Gjengjæld for denne Kjærlighed til Adelens Historie vilde han ogsaa have denne exklusiv: Andres Forsken paa det samme Gebet, selv Langebeks Bestræbelser for at tilveiebringe den rigere Samling af Monumenta, betragter han som

tøren ved Rosenborg-Samlingen, professor, sanginspektør A. P. Berggreen, Pastor C. J. Brandt, Rønnebæk, pastor C. H. Brasch, Vemmetofte, oberst Eusebius Bruun, professor, dr. med. Anders Brünniche, cand. mag. T. Bøggild, cand. jur. Frederik Bøgh, professor, dr. theol. & phil. H. N. Clausen, justitsraad Fr. Fabricius – biblioteksmand og forfatter, kammerherre, generalmajor J. H. Fensmark, arkivfuldmægtig Johan Grundtvig – historikeren, underbibliotekar H. Gundorph, koncertmester Edv. Helsted, professor, rektor, dr. phil. R. J. F. Henrichsen, Odense, professor Henrik Hertz – forfatteren, amanuensis ved Rigsarkivet i Kristiania H. J. Huitfeldt, overlærer F. E. Hundrup – personalhistorikeren, professor N. L. A. Høyen, pastor, dr. theol. & phil. C. H. A. Kalkar, Gladsaxe, biskop, dr. phil. & lic. theol. P. C. Kierkegaard, oberst C. C. Lundbye, højesteretsassessor Otto Müller, professor, rektor dr. phil. Caspar Paludan-Müller, Nykøbing F., professor, lic. theol. Rasmus Nielsen, kancelliraad, prokurator C. Olsen, Randers, cand. mag. Clemens Petersen, professor, dr. theol. C. E. Scharling, professor, observator, dr. phil. H. F. C. Schiellerup, gehejme-etatsråd, kolonialdirektør A. Skrike, professor Japetus Steenstrup, professor, universitetsbibliotekar P. G. Thorsen, gehejme-etatsråd, kabinetssekretær J. P. Trap, konferensråd, generalprokurator T. Algreen-Ussing, konferensråd, gehejme-arkivar, dr. phil. C. F. Wegener, etatsråd, museumsdirektør J. J. A. Worsaae. – Den endnu kun 27-årige redaktør slutter med at „udbede mig Deres fortsatte Velvillie for Dansk Biografisk Lexicon.“

Som nævnt skete en del ting. De kræver tilbageblik på kronologien. I saglige tryksager – modsat tilværelse samt romaner og skuespil, hvor konflikt-årsager helst snedigt skjules – er det praktisk at kunne overskue forudsætningerne.

Den også indrepolitisk set bittert splidfulde tid, 1864 frembød, har virket indgribende på Fred. Algreen-Ussing's uligevægtige sind. Han kastede sig pludselig aktivt ind i politik – og dette, som alt andet, med voldsomhed. Flere småtræk, bl. a. udgivelsen af Grevinde Danner-pjecen, kan vel tyde på, at der allerede tidligere har været nogen tilbøjelighed hos ham til kogende udfoldelse midt i øjeblikkets febrile fanatisme. Men den blev endnu mere udtalt.

Det er så velbekendt, at nærmere omtale her ikke er nødvendig, at i national-liberale kredse var bl. a. kritikken af kong Christian 9. skarp, tit ondsindet. Kongen blev åbent beskyldt for tyskvenlighed. Bl. a. som reaktion herimod dannede en kreds af konservative 23.8.1864 Augustforeningen,³¹⁾ hvis navn blev valgt i modsætning til den tidligere natio-

nal-liberale Martsforening.³²⁾ Dens programpunkter var først af alt at styrke båndet mellem konge og folk og at bevare og grundfæste en fri og selvstændig statslivelse. De sidste to ord var specielt vendt mod andre tilbøjeligheder til at få dannet en svensk-norsk-dansk union under svensk monark, og meget hurtigt blev derfor på det tidspunkt alle hentydninger til et ellers ufarligt – ja, for og siden endog velset – begreb som skandinavisme i konservative kredse anset for suspekt. Til Augustforeningen var U. en af initiativ-tagerne, og trods sin ungdom kom han i bestyrelsen. Han udfoldede aggressiv virksomhed, bl.a. rundt om i landet som en flittigt anvendt taler.

Sammen med ham optrådte her hans ældre bror, kancellist ved generalprokurør-embedet, senere kontorchef i justitsministeriet Otto Algreen-Ussing³³⁾ (1835–85). Da Fred. A.-U. første gang på gaden præsenterede sig for Vilh. Bergsøe, omtalte han sig selv som: „Flotin eller ‘sorte Ussing’ i Modsætning til min Broder ‘hin hvide’, skønt han i enkelte af sine Hjertekroge dog er temmelig sort.“³⁴⁾ I hvert fald i den kommende tid stod brødrene hinanden nær, og de optrådte tit i dramatisk fællesskab.

Også Otto A-U. var blandt Augustforeningens stiftere; også han i bestyrelsen. Han optrådte i følge den national-liberale presse hidsigt og stridbart, tit rundt i landet som taler. I et indlæg i Folkets Avis,³⁵⁾ redigeret af Erik Bøgh, præsenteredes brødrene sådan: „De have ikke blot været med at stifte Augustforeningen, men de have, som Gud og Hvermand veed, været de egenlig gode Hoveder deroppe, og man taler endogsaa om, at deres forskellige Skaaltaler for Hs. Maj. Kongen, Dronningen, Hs. kgl. Høihed Kronprindsen og de andre kongelige Børn skulle trykkes som en lille Kathekismus for Foreningens ufødte Talere.“

Om Fred. A-U. skrev Carl Carstensen siden en i mange henseender endog stærkt anerkendende nekrolog.³⁶⁾ Heri sagde han, som var en af dem, der havde kendt U. på nogenlunde nært hold, om dennes impulsive deltagelse i politik: „De Grunde, der bestemte Ussing til dette Skridt, ere blevne meget forskjelligt fortolkede; for mig har hans pludselige Deeltagelse i Politiken paa et Tidspunkt, hvor Partikampene rasede heftigst, altid staaet som et af de meget sjeldne Tilfælde, i hvilke en stærkt opblussende umiddelbar Følelse løb af med dette i Almindelighed saa klare og sikre Hoved.“ – Vistnok en ikke videre skarpsindig bedømmelse, men den var altså udtryk for en velvillig betragtning – selv om Carstensen iøvrigt tog afstand fra formen for sin vens optræden på dette felt. At Fred. A-U.s optræden i Augustforeningen selvfølgelig var Forlagsbureauet mere end kendt, bærer, som nævnt, kontraktens ordlyd vidnesbyrd om.

Efter at aftalen var i orden, tog U. sig med en energi, som fremgår af hans papirer, over at bringe orden i forholdet til medarbejdere, „om hvilke der iøvrigt her kan bemærkes, at de for den langt overveiende Deels Vedkommende tilhørte det national-liberale Parti“, som Carl Carstensen siger i oven citerede nekrolog. Der blev da naturligt nok mindre tid til at skrive i Ill. Tid. Men så skete det, at det konservative ministerium C. A. Bluhme 6.11.1865 blev afløst af en regering med lensgreve C. E. Krag-Juel-Vind-Frijs som chef. Godt et par uger senere fremkom i Ill. Tid.³⁷⁾ en artikel om Frijs, skrevet under fuldt navn af U. Åbenbart har Delbanco ikke haft en tilstrækkelig fin næse til at snuse sig til, at et ord, U. havde fået listet ind i artiklen, var uartig. Frijs blev fremhævet som en storartet mand, og bl. a. hed det: „Man veed, at han har Hjertet paa rette Sted, at han er vort Kongehuus saa hengiven som Nogen, og at han staaer bestemt imod Skandinavismen – disse tre Hovedegenskaber have været nok, til at man med Tillid har seet ham overtage Conseils-præsidiat.“

Et par dage efter noterede imidlertid Folkets Avis,³⁸⁾ at den havde lugtet luntten, og den opfordrede artiklens forfatter til at oplyse, „hvem han mener med det ‘man’, som ‘med Tillid har seet Grev Frijs overtage Conseilpræsidiat’ og som noterer Frijs’ ‘formodede antiskandinaviske Sindelag’.“ Folkets Avis spørger direkte: „Er det Augustforeningen, er det Hoffet, eller er det maaskee ‘Illustreret Tidende’, som jo ellers efter sin Natur maae staae udenfor al direkte Politik?“ Den lille bemærkning – og mulig nogle mundtlige – ramte plet og affødte ti dage efter Frijs-artiklens fremkomst følgende brev med Delbanco's håndskrift:

ILLUSTRERET TIDENDE

Kjøbenhavn den 22. November 1865

Herr. cand. juris Fr. Algreen-Ussing!

De Udtalelser, der saavel privat som offentligt ere fremkomne i Anledning af den Biographi af Grev Frijs, som De havde forfattet til „Illustreret Tidende“ No. 320, give os Anledning til i al Venskabelighed at henvende et par Ord til Dem.

Efter den Anmodning, De fornylig har rettet til os, hvori De udbeder Dem confidentielt meddeelt Navnene paa endeel Forfattere til Biographier, der fra Tid til anden have været indrykkede i Bladet, maatte vi antage, at det ikke var Mundsveir, naar De i Deres Brev beraabte Dem paa, at De var særlig knyttet til dette Blad. Ligesom vi tilfulde paaskjønne, at De med varm Interesse for Foretagendet ofte har bidraget til at give „Ill. Tid.“ værdifulde Artikler, saaledes kunne vi paa den anden Side ikke undlade at udtale vor Beklagelse over, at De i den sidste Tid, paa

Grund af Deres politiske Anskuelse, og fornemmelig ved denne Leilighed har villet fremtvinge en Mening, som det var Dem vitterligt var i Modstrid med Bladets Fortid og Tendents. Vi antage, at De, uden at handle mod Deres Overbeviisning, kan bidrage Deres til at bevare det fredelige Præg, der er Særkjendet for vort Blad, og i omtvistede Spørgsmaal vise lidt mere Føielighed, end vi desværre ved denne Leilighed have sporet hos Dem.

En saadan enkelt skarp Udtalelse fra Deres Side, der har været Gjenstand for almindelig Misbilligelse, skader naturligviis et Blad, for hvis Fremme De gjentagne Gange har sagt at ville virke. Vi skulde ikke desto mindre ikke have føiet en skriftlig Udtalelse til den mundtlige, der fra Redactionens Side har fundet Sted, hvis ikke Sagen under de nærværende Forhold havde en særlig Betydning. Vi sigte her til den med Dem sluttede Contract om et „Biographisk Lexicon“. Af de vidtløftige Forhandlinger om dette Foretagende maatte det være Dem indlysende, hvor megen Vægt vi stadigt have lagt paa lidenskabsløse Udtryk i Biographierne. Om De end i Bogen tro vil følge de Principer, som De i denne Retning har forbundet Dem til, ville saadanne Ytringer som den paaankede om Skandinavisme bidrage til at forøge Ulysten hos Mange, paa hvem vi sætte stor Pris, til at deltage i et Foretagende, hvis Redacteurs Mening er saa vidtforskjellig fra den almindelige. Det kan ikke være Andet muligt, end at dennes Opfordringer til Forfattere nu ville modtages med langt større Kulde og med langt flere Afslag ligesom et fortsat Virke i en skarptudpræget politisk Retning vil afholde Publicum fra at subscribere paa Værket.

Vi have antaget, at Deres og vore Interesser burde falde sammen, og at ikkun en vedholdende Samarbeiden mellem Redacteur og Forlægger kan føre til det Maal, som vi, ikke mindre end De, sætte en Ære i at naae. Derfor sende vi Dem denne aabne Udtalelse og henstille til Dem, i Deres fremtidige litteraire Færd at anvende større Forsigtighed.

Idet vi ere overbeviiste om, at De paaskjønner den velvillige Mening, hvori vi have udtalt, hvad der ligger os paa Hjerte, tegne vi med særdeles Agtelse

Forlagsbureauet i Kjøbenhavn

O. H. Delbanco

G. E. C. Gad

F. Hegel

C. C. Lose

I en lille yderst beskeden agenda, hvori U. førte bog over, hvad der skete i relation til leksikonnet, skrev han 27.11.: „Efter Faders Raad og Concept besvaret Forlagsbureauets Skrivelse af 22. d.M.“ I brevet hed

det: „I den Anledning maa jeg tillade mig i al Ærbødighed og Venskablighed, men ogsaa med al Uforbeholdenhed og Bestemthed at udtale, at en Forfatter, der sætter Priis paa sit Forfatternavn, umuligt kan opgive sin egen Opfattelse af store og indgribende Statsforhold, fordi denne til en given Tid ikke stemmer med det, der maaskee træder frem som den almindelige Opinion.“ Forlagsbureauet synes ikke at have ført nogen krig igennem. Det ville vel ogsaa være vanskeligt.

U. skrev i samme brev, at han nærrede „ingen Frygt for, at der ikke skulde kunne vindes – som der da allerede er vundet – dygtige og paalidelige Kræfter som Medarbejdere til Værket.“ Det viste sig dog – for U., men åbenbart skjult for Forlagsbureauet – at her netop var en vanskelighed. I den lille agenda noterede han 25. 12. 1865: „modtaget Bemærkninger om min politiske Anskuelse og dens Forhold til Værket – fra G. Brandes.“ Brevet fra G. B. findes ikke, men i *Levned*³⁹⁾ har han skrevet: „En Yngling, der afskyede den konservative Augustforening og al dens Gerning, kunde ikke andet end føle Betæneligheder ved at inklade sig paa Samarbejden med dens Stifter. Men Algreen-Ussing forstod at overvinde dem, idet han fraskrev sig Retten til Censur og overlod til Enhver, til hvem han henvendte sig, under eget Ansvar at skrive som han vilde. Og han var fuldstændigt loyal i sin Given dette Løfte. Her var jo desuden kun Tale om Literatur, ikke Politik.“ U. havde altså i første omgang klaret sagen ved at give afkald på den ret til eventuelle forandringer, som han betingede sig i et cirkulære til medarbejderne. G. B. havde afleveret sin første artikel – om Emil Aarestrup – i september 1865,⁴⁰⁾ altså inden ovennævnte brev.

Da var kontrakten vel endnu ikke en realitet. Men U. har følt sig så sikker på den, at han kunne arbejde frit. Tiden lige inden kontraktoprettelsen har i det hele for ham betegnet en kort opstemthedsperiode. Hans energi spilkogte. Da er det, han har talt med Brandes, og da tilføjede han i sin – meget foreløbige – liste over personer, der skulle biografere, med rødt blæk navnet på den medarbejder, som skulle optræde „med Dygtighed og uden Partilidenskab.“ Brandes var nys dukket op som det store kritiske talent. Han har for U. været et af de første kup, en slags vimpel, som skulle få andre til at følge. Ud over Brandes, over for hvem der er tale om en slags udvalg – man kan dog hundrede år efter studse over nogle af de steder, hvor han er sat ind – har U.s energi navnlig i listen manifesteret sig ved, at han fik tilføjet Julius Langes navn med rødt, hver gang der var tale om en kunstner, og Carl Langes hver gang en læge optrådte, hist og her et par andre. De personer, Brandes skulle biografere, har nogle få gange fået attachederet endnu en

behandler. Navne-listen var i en tidlig periode en rygrad, også for U.s selvbevidsthed. Siden blev den forsømt. Skelettet kom til at ligge sløset.

Af flere årsager knytter der sig en særlig interesse til at se, hos hvem Brandes optræder med rødt. Foruden Aarestrup er det H. C. Andersen, Carl Bagger, Baggesen, Blicher, C. J. Boye, C. H. Bredahl, arkæologen P. O. Brøndsted (ved hvem også Vald. Schmidt er noteret med rødt), Ludvig Bødtcher, Erik Bøgh, Poul Chievitz, oversætteren N. V. Dorph, H. F. Ewald (men ikke Johannes Ewald, hvis navn vel findes i listen men altså uden at Brandes er anført som biograf), Johs. Fibiger, skuespiller Peter Foersom (naturligvis som Shakespeare-oversætter), Goldschmidt, Grundtvig (hvem ingen teolog yderligere er attachedet), fru Gyllembourg, F. J. Hansen (i ungdommen sammen med H. C. Andersen kendt som en af de såkaldte fire store poeter; allerede 1865 under ogenavnet Fine Hansen gledet ud i tusmørke), Hauch, novelle-forfatteren Louise Hegermann-Lindenchrone, J. L. Heiberg (som tillige skulle behandles af filosofen S. Heegaard, en personlig ven af U.). P. A. Heiberg findes ikke på listen. Men videre i G. B.s region: Hertz, Hostrup, Ingemann, P. V. Jacobsen (ud for hvem Oluf Nielsen desuden er anført), Lauritz Kruse, Edv. Lembcke, klassiker-oversætteren Meisling, C. K. F. Molbech, Poul M. Møller (også Heegaard), den folkelige fortæller Anton Nielsen, Oehlenschläger, Overskou, Paludan-Müller, Ploug, Chr. Richardt, Schack Staffeldt, Nicolai Sotøft, Magdalene Thoresen, Chr. Wilster, Chr. Winther og Molt Wengel.

Men Georg Brandes havde en sikker fornemmelse. 15. maj 1866 noterede U. med sin gnidrede skrift i agendaen: „modtaget Meddelelse fra Brandes om, at han vil have saa lidet at gjøre med Værket som muligt.“ U. har åbenbart derefter haft en foreløbig samtale med litteraturhistorikeren P. Hansen men noterer først 2.8.1866, at denne overtog „Brandes' Partes“, og til G. B. skrev U. da 3.8., at han har „modtaget et bestemt Indtryk af, at De ønsker aldeles at fratæde. Dette gjælder jo navnlig Indholdet af Deres Brev af 15. Maj d.A.“⁴¹⁾ U. meddelte samtidig med glæde G. B., at han har formået „cand. phil. Peter Hansen til at overtage Deres Partes som medarbeider.“ Men U. udtrykte dog både beklagelse over at slippe G. B. og håb om vedvarende „nu og da“ at måtte regne med hans medvirken. I agendaen samme dato: „afskediget Brandes som fast Medarbeider.“

Så gik et par måneder, da U. kunne træffe videre medarbejder-aftaler og gjorde det – dog langt fra i en udstrækning, så han blot tilnærmelsesvis fik placeret biograf ved alle navne under A, skønt det var beregnet, at 1. bind i hvert fald skulle rumme hele dette bogstav.

Ud over det allerede meddelte og hvad der står i de nærmest følgende linier kan der næppe være megen årsag til at prøve en redegørelse for, hvem der skulle skrive om hvem eller hvordan. Det hele var noget flydende. Foruden Georg Brandes – omtalt også senere – har P. W. Becker, Tyge A. Becker og Jonas Collin efter U.s død fået sådanne bidrag trykt. De findes i Danske Samlinger og Historisk Archiv. At P. W. Becker's biografi da var betydeligt udvidet, er angivet ved offentliggørelsen,⁴²⁾ mens de andres oprindelige tilstand overhovedet ikke kendes, og den nuværende form har næppe gjort dem egnede. Dernæst trykker August Bournonville i *Mit Theaterliv*⁴³⁾ flere biografier, hvorom han oplyser, at de var beregnet til at komme frem sammesteds. Han erkender dog, at „min hele Fremstillingsmaade [passer] bedre for Memoirestilen“. I nogle findes i hvert fald udslag af hans stærke temperament, som næppe kunne tolereres i en håndbog. Nogle af bidragene havde Bournonville for resten allerede fået honoreret af U., og da det hele var gået i vasken, rykkede Bournonville i et brev til Delbanco om at få manuskripterne tilbage. Ind imellem disse biografier har Bournonville anbragt nogle personlige erindringer om H. C. Andersen, men da Brandes skulle skrive om denne, har de altså intet haft med leksikonnet at gøre.

Søndag 6.5.1866 udkom første nummer af et ugentligt satirisk ugeblad, *Pjerrot jr.*, dengang fra alle sider betegnet smudsblad. Det noterede i første nummer i en „Populair astronomisk Oversigt“, at „Solen indtraadte den 8de April i Tvillingussingernes Tegn.“ Forklaringen var, at 8.4. var kong Christian 9.s fødselsdag, og da var brødrene Algreen-Ussing blevet kammerjunkere.

Pjerrot excellerede i sin korte tilværelse i overfald på kongen og kongefamilien. Det var simpelt, plat, talentløst. Selv om det er for megen ære at gøre bladet at citere det, må af hensyn til sammenhængen et par citater angive tonen. I nr. 2 fandtes en art digt med bl. a. disse linier: „Ja, havde vi Kong Frederik den Danske, / Da goel ei nu forgjæves Galliens Hane – / Nu tage vi paa Tydsk med Fløielshandske, / Nu sænke vi mod Jord vor gamle Fane.“ I samme nummer fandtes under en overskrift: „Reisende, anmeldte paa 'Pjerrot juniors' Contoir“ følgende noter:

„*Hotel Royal*: Ussing, kammerjunker, Ussing, kammerjunker.“

„*Hotel Kronprinsen*: Tomt i alle Etager.“

I nr. 4, 27.5. af *Pjerrot jr.* fremkom en tåbelig udvidet notits med overskrift „En Æreserklæring“,⁴⁴⁾ hvori det betegnes som en større forbrydelse end tyveri, mened og mord at være medlem af Augustforeningen og

derved kammerat med Ussingerne; desuden insinueres det, at bestyrelsen har forfalsket medlemslisterne. Hvorpå brødrene Ussing endnu mere tåbeligt ved Hof- og Stadsretten stævnedes boghandler F. W. Thomsen, der på bladet var angivet som dets hovedkommissionær – mens ingen redaktør var anført – til straf med fængsel eller mulkt. Retten afviste 13.8. sagen og pålagde brødrene in solidum at udrede 10 rd. til Thomsen.⁴⁵ Sagen oprørte åbenbart brødrene U. indtil kortslutning. Pjerrot oplyste i nr. 6, dvs. 10.6., altså mens sagen endnu verserede for retten, at Thomsen efter at have modtaget stævning havde henvendt sig skriftlig til Otto A-U. og tilbudt ham „Satisfaction paa Gentlemans Vis“, men kort efter meddelte Fædrelandet⁴⁶) om et besynderligt forlig, indgået mellem brødrene og Thomsen, så Ussingerne frafaldt videre tiltale, når Thomsen forpligtede sig til at betale 250 rd. i bøde – til brødrene – hvis der i noget blad, som han havde ansvar for, fremtidig måtte findes nogen artikel eller billede, „der efter deres Skjøn maatte ansees upassende overfor Hs. Maj. Kongen, Hds. Maj. Dronningen eller nogen af deres Descendens“, mens brødrene U. på deres side frafalder, når Thomsen forinden udgivelsen af et blad „indsender dette eller Artiklen [i forliget står: Manuskriptet] til Dhrr. Ussing og erholde Paategning af dem for, at den maa trykkes.“ Folkets Avis⁴⁷) refererede Fædrelandet's meddelelse og railleerede bl. a. over, at Thomsen „underkaster sig . . . to Privatmænds Censur, og den berømte Faders to berømte Sønner optræde som salig Reiersens [enevældens bekendte censor] Efterfølgere og hellige endeel af deres kostbare Tid til at censurere Smudsblade“. Artiklen fortsætter: „Det Allermærkeligste bliver dog den Uforskammethed, hvormed de opkaste sig selv til Hs. Maj. Kongen og den kgl. Families Beskyttere; den fortjener næsten værre Straf end en Kammerjunktittel.“

Et par dage efter refererede Dagbladet⁴⁸) Fædrelandet's meddelelse om forliget og tilføjede: „Vi tilstaae, at da vi læste denne Meddelelse i 'Fdl.' for i Fredags, fandt vi den, seet fra begge Parters Standpunkt, saa utrolig, at vi næsten ikke vidste, om det var Skjemt eller Alvor. Da der imidlertid ingen Modsigelse er fremkommet, og altsaa Sagens Sammenhæng maa antages at være rigtig refereret, meddele vi efter det nævnte Blad dette besynderlige Forlig, der vidner om en mærkelig Mangel paa Takt hos dem, der selvkaldede havde opkastet sig til Kongehusets Beskyttere, en Protektion, der, som 'Fdl.' bemærker, neppe kan være enten behageligt eller nyttigt for de allerhøieste og høie Personer.“

De følgende dages hændelser kendes ikke; men så fulgte dette brev til Fred. A-U.:

Forlagsbureauet kan ikke undlade hermed at meddele Dem, at det med Bekymring seer den Tid nærme sig, da det efter Contract af 8de Novbr. f. A. afsluttede Værk skal see Dagens Lys. Om vi end ikke kunne Andet end paaskjønne den Varme og Nidkjerhed, hvormed De ikke alene har omfattet Tanken om Udgivelsen af „Dansk Biographisk Lexicon“, men ogsaa har arbeidet i denne Sags Tjeneste, kunne vi paa den anden Side ikke være døve for de vægtige Stemmer, der i denne Mellemtid have reist sig mod, at Værket er lagt i Deres Haand. Det er Dem ikke noget Nyt, naar vi her omtale det, thi dette Emne har allerede oftere været Gjenstand for Forhandling imellem Dem og os. Men naar vi atter og med endnu meere Eftertryk komme tilbage til dette Punkt, da er det, fordi Forholdet nu har naaet et Stadium, der aldeles har forrykket det, som vi ansee for Udgangspunktet for det Hele.

Vi mene hermed det Omdømme, som Deres Personlighed Tid efter anden har fremkaldt i den offentlige Mening ved de forskjellige Handlinger, som De har foretaget. Det er ikke vor Agt at paatage os en selvvalgt Censors Rolle, men saameget staaer fast, at vi ved Udgivelsen af et Værk, der kræver saa betydelig og vedholdende litterair Bistand fra Landets dygtigste og anseligste Videnskabsmænd og saa store Penge-midler fra vor Side, som knap endnu noget andet Værk i Danmark har behøvet at raade over, ikke kunne betragte det med Ligegyldighed, om Sagen, der paa Grund af at De upaatvivlelig er den mest skikkede til at sætte den i Gang, ødelægges ved, at Deres politiske Færd afholder Størsteparten af Publicum fra at yde Foretagendet den Understøttelse, som dette mere end noget andet har behov.

En Forandring i den nærværende Tilstand maa derfor nødvendigviis indtræde, og Spørgsmaalet er altsaa: hvilken?

Der gives naturligviis forskjellige Maader at løse denne Opgave paa, og da det er vort Ønske, at dette Punkt afgjøres i Mindelighed imellem os, tillade vi os her at gjøre tvende Forslag:

enten at vi overlade Dem at udføre dette Foretagende paa et andet Forlag,

eller at der, saafremt De fortsætter Arbeidet paa vort Forlag, dannes en Redaction, bestaaende foruden Dem af tvende Medarbeidere, der ved deres Personligheder kunne afgive den fornødne Modvægt i Publicums Øine.

Vi tillade os at opfordre Dem til at udtale Dem om denne Sag skriftligt, og undlade ikke at tilføie, at naar vi ved ovenstaaende Bemærkninger have ønsket en Forandring i den bestaaende Contract, da er det

ikke, fordi vi ville unddrage os den paahvilende Forpligtelse i pecuniar Henseende, men fordi vi have grundet Overbeviisning om, at De ved Deres Optræden har gjort det umuligt, at Foretagendet kan vinde Fremgang saavel blandt Medarbejderne som i Publicum.

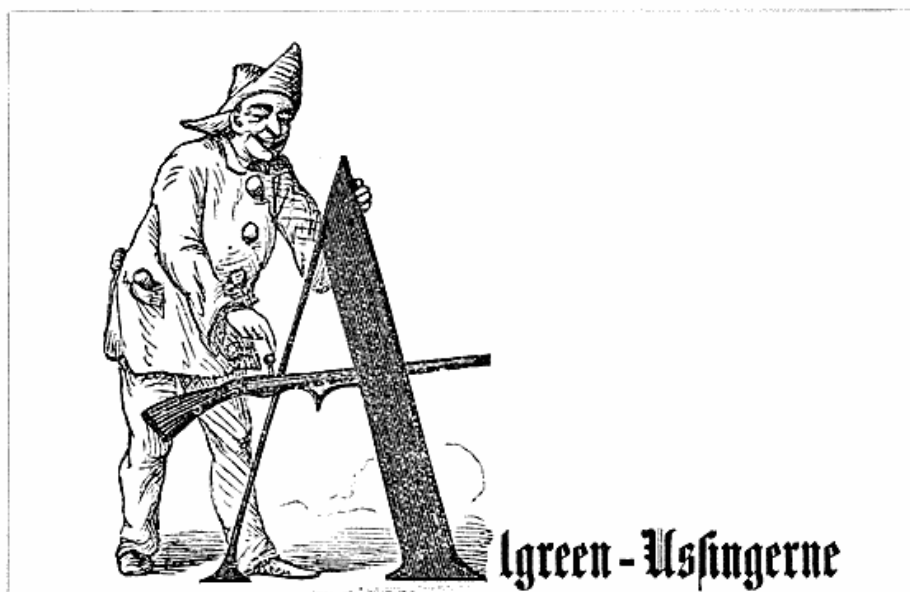
Forlagsbureauet i Kjøbenhavn den 5te September 1866.

O. H. Delbanco C. E. C. Gad. Hegel. C. C. Lose.

Herre Kammerjunker Fr. Algreen-Ussing!

Dette skud for boven affødte iltomt drøftelse, og U. var dygtig: Resultatet var, at leksikonets redaktion forblev uforandret ene i hans hænder. U. fik fra Forlagsbureauet et brev, skrevet 10.10., hvori det accepterede, at manuskripterne til begyndelsen af bind 1 gik til sætning til Thieles Bogtrykkeri. Denne aftale må dog have sat U. i pinlig forlegenhed, for i virkeligheden eksisterede påfaldende lidt af leksikonet.

Det er naturligt her at gøre op, hvor langt U. var fra at have tingene i orden – at dømme efter hans efterladte papirer, som er vekselvis sippet pertentlige og slødede. På U.s liste over personer, som skulle medtages i leksikonet, findes under A, noteret ialt 55 personer, der burde biograferes. Han havde fået supplement-lister fra den ene gruppe medarbejdere, men navnene var ikke føjet på hans liste, overhovedet næppe behandlet. Af de 55, han i første omgang havde fanget ind, var – på listen – kun 21 besat med medarbejdere. Ved resten var intet angivet. Af de 21 var det i 6 tilfælde C. Lange, som skulle skrive biografien, i 6 Julius Lange, i 5 Oluf Nielsen, i 2 tilfælde Brandes, i 1 Heegaard og i 1 Otto Algreen-Ussing. Derudover vides dog, at også Cort Adeler og Mette Marie Astrup var givet til behandling. At dette ikke var ført på listen, var blot ét blandt mange vidnesbyrd om mangel på orden. Langt værre var den forbavsende korte liste – på så sent et tidspunkt – over personer under A., som skulle biograferes. Da Bricka's 1. bind udkom 21 år senere, rummede det over 340 biograferede under A. Lad nogle være kommet til i den mellemliggende snes år, lad kriterier for medtagelse have været noget forskellige, lad endelig det individuelle skøn kunne være afvigende i nogle tilfælde – der er dog intet forhold mellem 55 og 340. Forklaringen var den enkle, at U. i sin letsindige optimisme har ladet tiden gå, uden at blot det grundlæggende blev gjort, hverken halvt eller kvart. Han må nu have følt det, som om flagermus sværmede tæt om hovedet på ham, da han fik besked om, at manuskripterne kunne leveres til sætning. Han har ikke haft mange. Det er karakteristisk, at

Artikloverskrift i Pjerrot jr. 26.8.1866. Originalens størrelse.

han først 15.10. fik leveret sætteriet „Begyndelsen af Manuskriptet“, som han forsigtigt ubestemt udtrykker det i et officielt juridisk dokument,⁴⁹⁾ der iøvrigt ikke er citeret på disse sider, men som optræder i konflikten mellem ham og Forlagsbureauet. Sendte han blot nogle biografier i sætteriet, var det jo „Begyndelsen af Manuskriptet“, selv om det i forhold til helheden har været som nogle strå-stumper fra en hakelse-kiste. Ingen kunne vide, hvor meget der var uforberedt, ja, uovervejet.

Imidlertid har U. velsagtens midt i det hele også haft et øje på konflikten med F.W. Thomsen og Pjerrot jr., selv om broderen synes stort set at have virket her. Det lille skidne blad kaldte sig for resten fra 2.9.1866 kun *Pjerrot*. Samtidig med, at det fik ny titel, anbragte det også to linier, stærkt fremhævet, til højre under denne: *Maa ikke trykkes. / Brødrene Ussing.*

Næste nummer af *Pjerrot* – 16.9.66 – indeholdt meddelelse fra F. W. Thomsen om, at han „paa Grund af Uoverensstemmelse mellem Redactionen af nærværende Blad og mig“ var fratrådt som hovedkommissio-sær. En Th. Petersen gik i stedet ind i denne egenskab. Sidste nummer af bladet udkom iøvrigt 30.9.1866. Men sagen mellem brødrene Ussing og Pjerrot løb videre. Pjerrot-redaktionen havde ikke villet bøje sig for

det indgåede forlig men fortsatte med at bringe stof, som brødrene fandt angribeligt. Skæbnen ville, at Fædrelandet 10.10.1866 – netop samme dag, da U. af forlaget fik signaleret grønt lys for manuskript til sætteriet – bragte en artikel, lang og alvorlig, om, hvad der hidtil var sket mellem brødrene Ussing, Pjerrot og Thomsen. Heri meddeltes først, at Otto A-U. havde afkrævet Thomsen 250 rd., fordi Pjerrot havde fortsat med gemenheder. Det var lige på bladets dødsleje. Thomsen havde ingen penge; men der skulle være vidne på et løfte fra Otto A-U. om, at han ikke desårsag ville kræve Thomsen i gælds fængsel; ⁵⁰⁾ dette løfte blev dog ikke holdt. – Fædrelandet fortsatte derpå:

„Lad os nu dvæle et Øjeblik ved dette Forlig. Den første Mærkelighed er den, at to private Personer søge at tilforlige sig en Straffemyndighed, der tilhører Staten. Den anden Mærkelighed er den, at de søge at indføre privat Censur og gjøre sig selv til Overanstændighedsraader ved et Blad, de selv ansee for et Smudsblad. Den tredie og største Mærkværdighed er, at disse Riddere for det Passende selv finde det passende, at to af Kongens Kammerjunkere paatage sig at protegere Dynastiet og dets Descendens og at føre Tilsyn med Forbrydelser, som det er deres Foresattes Sag at holde Øie med, men som ikke kunne paatales uden H. M. Kongens Resolution! Den fjerde Mærkelighed er, at Kammerjunkerratet dog gaaer paa Accord med, hvad der kan ansees for passende, idet man ved Bedømmelsen af Artiklerne vil vise 'den Moderation, som Hensynet til de allerhøieste Personer tillader', hvorved Dhrr. synes at indrømme, at en lille Smule Upassende nok kan passere! Den femte Mærkelighed ved Forliget er det Talent, hvormed Dhrr. have forstaaet den gamle Sætning 'at gavne og fornøie', idet den betingede Bøde af 250 Rdl. hverken skal gaae til Brandlidte eller Vandlidte, moralsk Fordærvede eller Idioter, men tilfalde Kammerjunkernes eget Interessentskab, som altså forsaavidt er interesseret i, at 'Pjerrot' indeholder noget umodereret Upassende.

Dette Forlig er endelig – hvilket er den sjette Mærkelighed – indgaaet for Kjøbenhavns Forligelsescommission, saa at den ikke synes at have bemærket, at der kunde være stor Tvivl, om dette Forhold, hvori Kammerjunkerratet herved stillede sig til Dynastiet og særlig Kongen, var saa 'passende' at Commissionen burde modtage Forliget, i alt Fald forinden høiere Tilladelse var indhentet! . . .

'Pjerrots' Redaction forkastede Hovedcommissionairens Forlig, og denne besluttede sig da til at frasige sig alt Forhold til Bladet, hvad han efter Forliget ogsaa kunde, men formodentlig kunde man i Hast – Fredag

til Søndag – ikke skaffe en anden ansvarlig Hovedcommissionair, i hvert Fald begik Thomsen den nye Ubesindighed eller Dumhed, at lade 'Pjerrots' næste Nr. udgaae under sit Navn med en Artikel, som vanskelig kan henføres under nogen anden Kategori end det Plumpes, og som altsaa fra ethvert Synspunkt var lidet passende, i den Tro, at naar han strax privat underrettede Generalprocureurens Cancellist om, at han havde været nødt dertil, men nu agtede at sige sig løs fra Bladet, saa vilde denne vise den samme 'Moderation' mod ham, som han havde lagt for Dagen ved Forligsforhandlingen og tilgive ham Forligsbrudet. Heri forregnede han sig imidlertid svarligen. Generalprocureurens Cancellist henvendte sig strax til Kongens Foged, endog uden først at afkræve Thomsen Beløbet, og forlangte Forliget exequeret i dennes Eiendele. Da Thomsen imidlertid nylig havde gjort Opbud, og der Intet var, saa tog den moderate Kammerjunker Arrestdekretet paa hans Person, og han sidder nu i Slutteriet. Uagtet den exequerende Kammerjunker skriftlig og mundlig er bleven underrettet om, at Gjældsfangen er en fattig Mand, som Intet har at betale med, og at der ved at holde ham i Gjældsfængsel kun opnaaes at styrte hans uskyldige Familie i den dybeste Nød, er den eneste 'Moderation', hvortil Forligshaveren har erklæret sig villig, den, at naar Thomsen frivillig vil finde sig i at sidde i Gjældsfængsel *et helt Aar*, saa vil man qvittere Fordringen, hvorimod han, naar han kun sidder den lovlige Tid, 5 Maaneder, ligesuldt vil være Brødrene Ussing 250 Rdl. skyldig, saa at disse altsaa stedse ville have det i deres Magt at standse hans Virksomhed, hvis han overhovedet igjen kan skaffe sig en saadan.

Det er vanskeligt at skænke en Mand, der for det Første har kunnet indgaae et saadant Forlig, og for det Andet strax har indladt sig paa at bryde det – nogen Medfølelse; men det, der dog turde fortjene nogen offentlig Opmærksomhed, er det Spørgsmaal, om DD. MM. Kongen og Dronningen samt deres Descendens kunne være tjente med, at en Mands Virksomhed standses og ødelægges og hans uskyldige Familie bringes paa Fattigvæsenet af privat Omsorg for deres Ære, altsaa i *deres Navn*; eller om denne augustinske Tjenstiver virkelig svarer til sin Hensigt. Os forekommer det, at de allerhøieste og hoieste Personer maae indsee, at den kammerjunkerlige Bjørnetjeneste skader dem langt mere end hundrede nok saa plumpe Pjerrot artikler, og at de havde fuld Aarsag til at bede: Gud bevare os for vore Venner!"

Fædrelandet havde ret i, at boghandler F. W. Thomsen var blevet anbragt i Slutteriet, som gældsfængslet dengang tit blev kaldt. Det frem-

går af gældsfangslets protokol⁵¹⁾ med tilhørende rapport, at det var sket 2.10.1866 „Kl. 7^{1/2} Aften“ på begæring af de to kammerjunkere. I rapporten hedder det, at boghandleren „meldte sig selv“, men det har nok ikke været ganske frivilligt, da der til rapportens trykte formular: „Ved Forretningen mødte“ var tilføjet håndskrevet: „Ussing selv“ – formodentlig Otto A-U. Kammerjunkeren har – som Hummer i Heiberg's De Uadskillelige gør det til Klister – anmodet Thomsen om at følge med til Hestemøllestræde. Om årsagen til arresten angives i rapporten gæld på 250 rd. „ifølge Forlig ved Forligelsescommissionen.“ Men Thomsen kom hverken til at sidde de fem måneder eller det hele år, som omtales i artiklen. En ny trykt rapport-formular med håndskrevne tilføjelser lyder: „8. Nov.: Paa Grund af Overenskomst med Creditorerne er den paa Gjældsarrestanten Boghandler F. W. Thomsen decreterede Arrest hævet og Arrestanten løsladt Dags Formiddag Kl. 11^{3/4} slet.“ Det tør formodes, at der er lagt så stærkt pres på brødrene U., at de har set sig nødsaget til at slippe deres trofæ ud af buret. At sagen har vakt røre, fremgår bl. a. af følgende brev, som blev afsendt til Fred. Algreen-Ussing fem dage efter, at artiklen havde stået i Fædrelandet:

„Efterat Forlagsbureauet i Skrivelse af 1ode d. har underrettet Herr Kammerjunkeren om, at det, i Henhold til de med Dem førte Forhandlinger, har givet Ordre til, at Trykningen af 'Dansk Biographisk Lexicon' kunde begyndes, saaledes at 1ste Hefte udkom i Februar næste Aar, er der ved den i 'Fædrelandet' samme Aften refererede Sag, hvis Factum af Dem ikke er modsagt, i den Grad i den offentlige Mening fremkaldt Uvillie imod Dem, at vi maae ansee et literairt Foretagende med Dem som Redacteur for en Umulighed. Da De desuden med Hensyn til Deres Fremtræden ikke har handlet overensstemmende med det os samme Dag givne Tilsagn, finde vi os foranlediget til herved at meddele Dem, at vi frafalde den under 8de Novbr. f. A. med Dem afsluttede Contract, idet vi overensstemmende med denne Contract herved atter overdrage Eiendomsretten til Værket til Dem.

Kjøbenhavn, den 15de October 1866.

Forlagsbureauet i Kjøbenhavn

O. H. Delbanco G. E. C. Gad Gyldendalske Boghandel C. C. Lose
Hegel

Herr Kammerjunker Fredr. Algreen-Ussing!“

Tage Algreen-Ussing. Foto, begyndelsen af 1860erne. Originalens størrelse.

Konflikten luede. U. var indstillet på proces. Han ville kræve forlaget idømt erstatning for opsigelse af kontrakten i utide. I sidst citerede brev havde han understreget ordet *frafalde* to gange med rødt. Mange drøftelser af talrige arter fandt sted. Bl. a. søgte U. efter sin fars råd Hegel og opstillede for ham fem muligheder, han havde noteret på en lap papir. U.s far, jurist på høj post, gav i det hele stadig råd. Aktiviteten var stor, men tåge havde bredt sig. Forlagsbureauet syntes utilnærmeligt. Som konstateret i indledningen til disse linier blev der snakket København rundt. Det var allerede længe siden, U. havde leveret stof til Ill. Tid.

Denne hektiske tilstand, da intet dog skete, varede næsten året ud. Så kom igen tilløb til en vending: I Illustreret Tidende fremkom 30.12. 1866 en i forhold til bladets format påfaldende omfangsrig nekrolog – den ville fylde 14–15 store bogsider – skrevet af Fred. Algreen-Ussing. Den afdøde var ingen ringere end tidligere udenrigsminister og konsejlspræsident C. A. Bluhme, senest regeringschef fra 11.7.1864 – efter London-konferencens sprængning – til 3.11.1865. Bluhme havde, trods

alder og svaghed, indladt sig på i det mest kritiske øjeblik atter at tage et greb om tøjlerne, åbenbart navnlig presset hårdt dertil af Monrad. Ministeriet Bluhme sluttede freden. At denne store minderune, skrevet af U., fremkom i Illustreret Tidende, var mere end et udtryk for, at man vidste, hvem der kunne tage en færdigsyet nekrolog frem fra et skuffedarium og blot tilføje dødsdatoen. Som sagerne stod, måtte den i lige så høj grad af udgiverne ses som en anerkendelse af, at U. trods alt var i stand til „uden partilidenskab“ men „med dygtighed“ at præstere et sikkert jugement over en fremtrædende politiker. Det var alt i alt en holdnings- og værdifuld vurdering. At den blev trykt dør, hvor den stod, betød i det givne øjeblik derudover en fremstrakt hånd fra Forlagsbureauet til U. Det fremgår yderligere af følgende brev:

Skjøndt Deres ærede Skrivelse af 21de d. ikke giver Anledning for os til at troe, at den Proces, som De har stillet i Udsigt, kan undgaaes, finde vi dog Foranledning til endnu at fremkomme med et Forslag til Dem, begrundet i den Omstændighed, at „Illustreret Tidende“ imorgen indeholder en større politisk Biographi fra Deres Haand. Der er nemlig en Mulighed for, at den eller senere litteraire Arbejder kunde i Publicum foranledige en gunstigere Bedømmelse af Dem som Redacteur af „Dansk Biographisk Lexicon“, og vi foreslaae Dem derfor, at vi afvente d. 1ste Mai n. A., til hvilken Tid vi agte at træffe en Bestemmelse om, hvorvidt vi ville udgive Værket eller ikke. Skulle De altsaa ikke ville indgaae paa dette Forslag ere vi rede til at give Møde i Forligselsecommissionen den 3die Januar førstkommende.

Forlagsbureauet i København den 29[.12.]1866

ærbødigst

O. H. Delbanco G. E. C. Gad Hegel C. C. Lose

Brevet gav ikke bonus. F. A-U. afslog den udsættelse, som tydeligt var et skridt hen imod fred. Papirerne viser småfægtninger, trakasserier, skridt frem og tilbage. Møder i forligskommissionen blev udsat, men til sidst henviste U. stridt sagen til retten, da forlig ikke var muligt. Det skønnes ud fra flere kriterier, at U. var inde i en absolut negativ periode. Pludselig besluttede han at rejse tre uger til Paris, måske for at ånde ny luft. Efter sin fars råd fik han dog først talt med højesteretsadvokat C. C. Liebe. Intet resultat. F.A-U. overdrog da 21.3.1867 faderen, den tålmodige og kærlige støtte, at drøfte tingene videre med Liebe og i det hele at tage sig af sagerne.

Om drøftelserne foreligger nogle lange rapporter til sønnen, skrevet med konferensrådets skrift, der er så krusedullet, at den flygtigt set kan minde om arabiske skrifttegn. F. A-U. fik dem, da han kom hjem. Det korte af det lange var, at Liebe frarådede retssag og i givet fald ikke vil påtage sig at føre den. I et af faderens memoranda, der nærmest former sig som ræsonnementer, skriver far til søn 18.4.1867:

„Jeg anseer dette Værk [Biogr. Leks.] for at være af saa stor Betydning for Dig, navnlig for den interessante Virksomhed, som det i en lang Række af Aar vil forskaffe Dig (hvorved jeg for Øieblikket ganske seer bort fra Sagens pekuniære Side) at Du bør gjøre alt Muligt, for at det kan komme i Gang . . .“ Faderen minder videre om, at han og sønnen er enige om, at udgivelsen bør ske på Forlagsbureauet – man havde i mellemtiden drøftet flere andre udgivelses-muligheder – og han har af et forslag fra Liebe tidligere noteret, at man bør søge at få udgivelsen påbegyndt 1868 eller 1869, et forslag, som kan tyde på, at sønnen, inden han rejste til Paris har betroet sin far, at han lige i øjeblikket var uoplagt til at fortsætte – eller noget andet, som gjorde, at han kunne vinde tid men dog uden at han røbede, hvor uforberedt alt var. Faderen henstiller derefter til sønnen „ikke [at] tage i Betænkning at drage Dig ud af disse [politiske] Forbindelser for udelukkende at leve for dette store litterære Foretagende, og, uden at Du derved behøver at opgive dine Grundsætninger, have Resignation nok til at udtale dette offentlig paa en saadan Maade, som Du iøvrigt vil finde passende, og da samtidigt igjen knytte de Forbindelser, som Du umuligt kan undvære til Værkets Fremgang, og vise, at Du kan arbeide sammen med Mænd af modsatte politiske Anskuelser. Kan Du ikke bestemme Dig hertil, kan Du ligesaa godt først som sidst opgive det hele Foretagende.“ Faderen henstiller bl. a., at sønnen skal drage sig „ud af Forbindelser, der kunne træde hindrende iveien for den litterære Virksomhed som Udgivelsen af Biographisk Lexikon gjør Fordring paa. Jeg vil reent ud sige, at jeg herved sigter til Augustforeningen.“ Faderen fremhæver også direkte, at han vil „ansee det for meget ønskeligt, at Du, for udelukkende at opoffre Din Tid paa det nævnte litterære Foretagende og med udtrykkelig Angivelse af denne Grund, udmeldte Dig af Foreningen.“

Den lange diplomatiske note fra faderen, hvoraf enkelte bemærkninger her er citeret, går i al blidhed absolut på tværs af sønnens halsstarre sind, som faderen naturligvis har kendt gennem mange år. Det kan have været galt nok, fordi faderens konklusion var kategorisk. Men hvad faderen efter alt at dømme ikke har haft blot anelse om, er mangelen på forberedelse, som kan have forfærdet U. At denne under læsningen

af faderens intensivt formanende råd også kan være blevet yderligere angst for, at hans sinds beskaffenhed ikke ville slå til over for det skred af for ham selv slidsomt arbejde, som han var i færd med at slippe løs, hvis han nu ikke standsede brat, synes mere end sandsynligt. Faderens epistler kan have virket stik mod hensigten. Deres mange forskellige råd har den stadige forudsætning: at sønnen skal og bør og vil søge at få striden med Forlagsbureauet ud af verden, og at noget sådant havde forlaget – sidst gennem det foran citerede brev – vist tilbøjelighed til. Sådan gik det imidlertid ikke. Beslutsomheden, som præger U.s følgende reaktioner, tyder på, at han har sagt til sig selv: *alt andet*. Han havde måske denne beslutning med sig hjem fra Paris.

I U.s vistnok nøjagtige agenda over, hvad der havde med leksikon at gøre, findes ingen notater mellem 21.3.1867, da rejsen til Paris blev forberedt, og 7.5., da han konstaterede, at han ved hjemkomst har „forefundet 3 breve fra Brandes, hvori han forlanger Emil Aarestrups Biografi tilbage. Strax sendt den.“⁵²⁾ Så noterer han 9.5.: „Af Fader modtaget Memorandum om hans Forhandlinger med Liebe den 17 April og nærmere Udtalelser om Værket og min Stilling dertil.“ Dernæst følger to ligestyldige notater, ialt 3 linier, og „6. Juni opgivet Udgivelsen ifølge Contracten med Forlagsbureauet og derom underrettet samtlige Medarbejdere ved en trykt Notificationsskrivelse. Tillige særligt tilskrevet Forlagsbureauet.“ Nogle få senere notater meddeler om tilbagesendte manuskripter. Sådan gjorde U. rent bord og hindrede fortsættelse.

Den trykte meddelelse til medarbejderne eksisterer.²⁹⁾ Den fastholder uenigheden med Forlagsbureauet og overbevisningen om, at „hvis Sagen indbragtes for Domstolene“, ville forlaget blive dømt til at opfylde sine forpligtelser – derimod intet ord om, hvorfor sagen ikke kom for retten. Den viden beholdt U. i sin bevidsthed. Han udtrykker dog håbet om, „at det, naar Omstændighederne skulde gøre mig det muligt atter at kunne tænke paa Udgivelsen af det Værk, som i mange Aar har udgjort min stadige Beskjæftigelse, maa være mig tilladt at henvende mig til Dem om Deres gode Understøttelse.“ Disse sidste linier må ud fra det, som her er fremlagt, synes snildt formet; de kan læses med dobbelt mening. Ingen vidste, at de fornødne manuskripter ikke havde været parat til sætning. Fra den krog, hvor situationen havde trængt ham op, skjulte han også over for Forlagsbureauet, at han nær kunne være kommet til at stå som den, der havde misligholdt kontrakten.

Med det sind, som var blevet U.s kors, måtte han handle sådan. Et positivt skridt var udelukket. I det foregående – også i de afsluttende

linier – vil bl. a. findes en række momenter, som tilsammen kan give forklaringen. Lysten til driverliv sad måske endnu i blodet. Han kan være blevet bange for sin mangel på balance. Ja, netop hans i høj grad svingende mentalitet og hans stædige stridbarhed, kan alt sammen have medvirket til at lamme hans vilje til at ville. I hvert fald kan det siges, at det kun kan have været af mangel på kendskab til sagernes virkelige stilling, at det adskillige gange har været bebrejdet forlaget, at det opgav værket af angst for den national-liberale opinion.

Inden den endelige beslutning blev taget af U., var der sket mange ting for ham. Som nævnt i de indledende linier var *Fra Piazza del Popolo* udkommet, og den behandling, som U. alias *Brandt* får heri, er mildt sagt hårdhændet. Han fremstilles som *Henry Vernon's* onde ånd, mens *Frederik From* alias *Bøgh* var *Vernon's* gode ånd. Selvfølgelig kan ingen vurdere U. efter den fremstilling, *Bergsøe* i sin roman gav af ham.⁵³⁾ Men da det var evident for alle – også for U. – at det var ham, der var portrætteret, kan man ud fra romanens skildring tænke sig til, hvordan den måtte virke på ham, hvis han havde normale æresbegreber eller følelse. Men netop de egenskaber sagde *Bergsøe* *Brandt* aldeles fri for. *Frederik* siger i romanen, at „hvor *Brandt* gaar ind, der gaar *Honnøren* ud“, og i samme sætning: „*Honnør* betyder *Ære*, hvilket jeg vel næppe behøver at sige dig?“ *Bergsøe* fremhæver *Brandt* som en solderist af rang, lader ham ved flere lejligheder optræde stærkt påvirket af spiritus og være grov både i opførsel og vulgær tale. *Brandt* satte også mange våde varer til livs. Vel den alvorligste dom, *Bergsøe* lader den blide *Frederik* fælde over *Brandt* lyder sådan: „Han har ikke Respekt for Noget i Verden, han har ikke Pietet for Nogen, og solgte gjerne sin 'Gamle', som han kalder ham, naar han kunde faa lige saa meget for ham som for det gamle Porcellæn. Han har en udmærket Forstand, en skarp Dømmekraft, et glimrende Vid, og et fuldkomment klart Blik paa sig selv. Skjøndt han i enkelte Retninger kan være endog sentimental, har han dog ikke Hjerte eller Følelse for to Skilling.“ Der kunne nævnes meget mere, men endnu skal blot tilføjes, at *Bergsøe* heller ikke skåner *B.s* ydre. Bl. a. fremhæves det flere gange, at *Brandt* er koparret.

Har man fået blot disse grovheder serveret, vil man med forståelse læse det følgende brev fra senere professor i filosofi, dr. phil. *S. Heegaard*.⁵⁴⁾ Det er, som det vil ses, skrevet til U. fra Paris, er aldrig afsluttet men blev sendt ham sammen med et brev nogle dage senere, 27.12.1866. Her gengives det in extenso:

Paris den (je ne sais quoi) 1866

Kjære Ussing!

Jeg blev ikke lidet overrasket ved at modtage et saa kort Brev fra Dig forleden Dag; men min Forundring steg yderligere, da jeg saae Dine triste, melancholske Udtalelser. Jeg maa nu forresten tilstaae, at det ikke i alle Henseender er mig saa meget imod, at du omsider er kommet til en Erkjendelse af, at der gives Modgang, og at man ikke reder sig ud af Forlegenhederne ved at tage det Fugleperspektiv, at „Tilværelsen er skjøn“; Tilværelsen er i Helvede ikke skjøn; den er det i alle Tilfælde kun undtagelsesviis. Da jeg nu engang er kommet ind i det moraliserende Hjørne, saa lad mig gjentage min gamle Paamindelse: Moderer Dig! Det nytter ikke at ville føre igjennem med Jernhaand, hvad der maaskee skal ledes ved en Silketraad, maaskee endog chinesisk Silke. Du behøver ikke nærmere at appellere til min Delikatesse i Anledning af Bergsøes Personligheder; alle den Slags Forsøg ere og ville altid være absolut raac, og jeg troer, at der er saamegen Sandhed i Tilværelsen, at slig Brutalitet falder tilbage paa sin ophavsmand. Men atter her kommer jeg til at henlede din opmærksomhed paa et tidligere omtalt Punkt: Du er alt for lidt kræsen i Valget af Din Omgang. Du har et stort Antal „Venner“, som réellement ere Fjender; med Dem fører Du et Sprog, som er en Mellemporportio[n]al mellem alt Muligt; jeg har aldrig kunnet bestemme Samtalens genus; de fleste eller idetmindste mange af disse Individuer er temmelig ubetydelige. De finder Dig naturligvis morsom, pikant og isærdeleshed splendid, drage den behørig Profit af Dig og bagtale Dig. – Alt dette veed Du ligesaa godt som jeg, og endda vedbliver du Bekjendtskabet. Den Dag, da Du kaster hele denne Bagage overbord, vil Du vinde en uhyre Fordel. Lad mig i vort personlige Forhold yderligere læse Dig Texten: Gaae ikke mere paa offentlige Steder! Du ahner maaskee ikke, hvorledes Du ad denne Vei bryder en Sten ned af Bygningen, hvergang Du overlader Dig til disse Gemytligheder, som jeg kjender saa godt. I Løbet af kort Tid vil Du gjøre Dig til en Umulighed. Opgiv alle disse Spetakler, og tag navnlig denne Opfordring reent paa Auktoritet; endnu er den Dig nemlig ikke evident. Du har, hvad Franskmændene kalder *démangeaison* efter at irritere; dette er schplittergalt: Du skal distancere, men aldrig ved Storsnudethed, uden i ganske exceptionelle og yderst sjældne indtrædende Tilfælde, – det skal skee ved Dygtighed, Elskværdighed og Rolighed. Du har allerede i mange Tider reist den ene Forhindring for Dig selv efter den anden, nu maa Du atter arbeide paa at fjerne dem, inden Du kan komme videre. Enhver har sin Achilleshæl. Din bestaaer i den utrolige Uforsigtighed,

hvormed Du giver dig blot, naar Du faaer det Mindste i Hovedet; sørg derfor, for at Du ikke faaer Noget i Hovedet. Problemerne løses ikke efter Kategorien: Fa'en gale mig! Gid Du vilde tage den Beslutning at blive sindig og adstadig paa den for Dig eiendommelige Maade. –

Hvordan Fred. Algreen-Ussing reagerede over Brandt i Fra Piazza del Popolo vides – bortset nu fra Heegaard's brev – kun fra Bergsøe's erindringer, og her er tonen en helt anden.⁵⁵⁾ Der er tale om en dag i foråret 1867 kort før Bergsøe skal rejse til Italien sammen med Jonas Collin:⁵⁶⁾

„En Dag kom Frederik Ussing op til mig med et for ham usædvanligt, alvorligt Ansigt, og da jeg spurgte ham om Grunden, svarede han:

‘Du kommer til at duellere med mig, vi maa slaas paa Pistoler ovre paa Hveen, som der staar i din Roman.’

Jeg saa' paa ham og svarede: ‘Er du rigtig klog, Frederik?’

‘Du har saaret mig paa en Maade, som jeg ikke kan tilgive dig, og ad Lovens Vej kan jeg ikke ramme dig. Der bliver derfor ikke andet end Duel tilbage’.

Nu forstod jeg hvad han mente. Det var Brandt, der laa mellem os, og led og ked af Livet, som jeg var [p.gr.a. alvorlig øjensygdom og smertende gigt] svarede jeg derfor: ‘Jeg vil gerne gaa ind paa dit Forslag, thi du kan være ganske rolig for dit Liv, da jeg ikke kan se at ramme dig; men jeg vil gøre dig opmærksom paa, at hvis du skyder mig, saa opnaar du derved ikke andet end Fængsel eller Landflygtighed, og bliver Duellen kun en af de sædvanlige Knaldeffekter, saa vil du blive endnu mere omtalt, end du er i Forvejen. For Resten maa du erindre, at du selv har givet mig Lov til at skildre dig saaledes som jeg har gjort.’

Han stod et Øjeblik stille, tænkte sig om og sagde saa pludselig:

‘Har du noget imod at gaa ned ad Strøget med mig under Armen, lige fra Amagertorv til Langelinie og hjem igen?’

‘Nej, ikke det allermindste’, svarede jeg, og kort efter vandrede vi Arm i Arm ned ad Østergade, hvor Folk forbavset vendte sig efter os, medens Frederik Ussing paa sin sædvanlige, ugenerte, flotte Maade førte Konversationen. Da vi atter nærmede os Snaregade, havde han dog ikke faaet nok af denne Vandring, men foreslog mig, at vi sammen skulde gøre en Fornøjelsesrejse til Harzen paa hans Bekostning.

Dette Forslag afslog jeg . . .“

U. havde vel afbrudt forbindelsen med Forlagsbureauet om leksikonnet, men han genoptog sin virksomhed ved Illustreret Tidende.

Han, som før altid var at finde, hvor livet skummede stærkt, skal i de følgende år have været temmelig ensom.

En af de første dage i 1869 døde han efter få dages sygdom. Dødsårsagen angives skørbug,⁵⁷⁾ som vel kan være forårsaget af en ernæringsmæssigt stærkt uregelbundet levevis. – Faderen overtog boet.⁵⁸⁾

Da U. var død, skrev hans nærmeste ven gennem en årrække, Frederik Bøgh – romanens *Frederik From* – til U.s far og skildrede, hvor stærkt indtryk dødsfaldet gjorde på ham, „til hvem jeg var bunden ved talrige Baand, om end Tiden med dens forskelligartede Indvirkning paa os har vist sig stærkere end vor Sympati.“⁵⁹⁾

I sin tidligere omtalte store nekrolog⁶⁰⁾ begyndte Carl Carstensen med at fremhæve U.s jordefærd fra Vor Frue Kirke i København som „en sjelden gribende Høitidelighed. En talrig Menneskemasse fyldte Kirken, og man saae her alle Stænder, alle Alder og saagodtsom alle Anskuelser repræsenteret.“ Om jordefærden noterede *Flyve-Posten*⁶¹⁾, hvis redaktør var Gottlieb Siesby, og som stadig havde omtalt U. sympatisk, at kisten „blev baaren ud af Kirken af Frimurere.“

Carstensen siger i sin nekrolog om U. bl. a.: „En ung Mand, kun tredive Aar gammel, var revet bort saa at sige pludseligt i sit Livs Sundhed“, og at „hans Fædreland i ham havde mistet en af sine mest haabefulde Sønner.“

Paul V. Rubow skrev 1948: „Ved Ussings Død i Januar 1869 var det den almindelige Mening, at en stor Begavelse var gaaet til Grunde med ham“, men som den hidtil eneste tilføjede han: „Heri var der dog vist nogen Overdrivelse.“⁶²⁾

For C. F. Bricka kan der næppe have været tvivl om, at Fred. Algreen-Ussing skulle have plads i hans *Dansk Biografisk Lexicon*. Hans kriterier for medtagelse viser det.⁶³⁾ Skulle han dog have overvejet, har formentlig den udprægede redelighed, som var et fast træk i hans karakter, have vejet til: Bricka har ikke villet udelukke den, som forliste på at få sat det i værk, som han gennemførte.

Ved afslutningen af denne undersøgelse kan vel iøvrigt anføres en typisk vurdering, da *Dansk Biografisk Lexikon* var afsluttet få år efter Bricka's død: „Man kan ikke tænke sig et lignende Værk skabt bedre eller mere fuldkomment . . . Frem for alt tilkommer Æren Redaktøren, afdøde Rigsarkivar Bricka.“⁶⁴⁾

Det forekommer urimeligt at gisne om, hvordan et lignende leksikon, redigeret af Fred. Algreen-Ussing, kunne være blevet bedømt, når der end ikke bag tilløbet var luft nok til, at en sæbeboble kunne blive blæst op.

NOTER

(1) Annonce i Adresseavisen 1.12.1866. (2) Identiteten er nævnt mange steder på tryk. Bergsøe har direkte oplyst den i erindring-bindet Henrik Ibsen paa Ischia og „Fra Piazza del Popolo“, 1907, s. 103-04. (3) Paul V. Rubow: Vilhelm Bergsøe og hans store Roman, 1948; s. 74. (4) Ny kgl. Saml. 2398, 40: Fr. Algreen-Ussing: Forarbejder til et biografisk Lexikon. Hvor ikke anden kilde er oplyst, stammer specielle meddelelser herfra. I denne samling findes foruden breve til ham også hans egne brevkoncepter samt et par små notat-bøger om arbejdet med leksikonnet. De 70 udfærdigede breve fra ham, som er opført i KB.s brevregistrant, angår desuden overvejende leksikonnet. Af breve til ham findes i andre samlinger, foruden S. Heegaard's 60 breve, kun 6, ét fra hver korrespondent. – (5) Udtrykket er Nic. Bøgh's i Biogr. Lexikon, 1. udg. (under U.) Nic. Bøgh var bror til Frederik Bøgh og har altså derigennem kendt U. godt af omtale. – (6) Rubow (note 3) s. 75.

(7) U.s farfar var provst Henrich Ussing (1743-1820), om hvem mange bidrag til hans karakteristik vidner, at han var højst ekstraordinær. Her skal blot nævnes biografierne i Biogr. Lex. (1. udg.) og Biogr. Leks. (2. udg.). I førstnævnte siger sognepræst A. Jantzen, Gentofte, sammenfattende om H. U., at han havde „et ualmindeligt stridbart og slet Gemyt“ og oplyser endvidere, at H. U. var indviklet i over 100 processer, var suspenderet 3 år og 6 uger, 3 gange var under generalfiskalens tiltale, 1 år var arresteret, 2 gange „undergik han Æresdomme“, 1 gang blev han dømt til landsforvisning, hvortil føjes, at 3 gange brændte hans præstegård, og 1806 bekendtgjorde han, at Strø Herreds pengekasse var stjålet fra ham under fraværelse ved landemode. I 2. udg. sammenfatter dr. theol. Bjørn Kornerup en karakteristik af H. U.: „U. er for saa vidt en tragisk Skikkelse. Om hans lysende Begavelse, Arbejdskraft og omfattende Viden kan der kun være een Mening, men karaktermæssigt hviler der et blakket Skær over hans Personlighed. Uden Tvivl maa hans utrolige Stridslyst og Rethaveri forstaas som Udslag af en rent sygelig Sjælsudvikling. Mærkelig er dog den urokkelige Sindsligevægt, hvormed han til enhver Tid bar alle Genvordigheder, i Bevidsthed om at være 'en Sandheds og Retfærd's Martyr'.“

(8) Kgl. Bibl., Breve til Lengnick. Ny kgl. Saml. 745 m fol. – (9) Kgl. Bibl. S. Birket-Smith's håndskrevne Saml. til en fortsættelse af Erslews Forfatterleks. – (10) Elisa Bøgh: Frederik Bøgh, 1887; s. 145-46. – (11) Chr. Bruun: Erindringer fra det gamle kongelige Bibliothek, 1906; s. 11 f, 41 og 54. – (12) Elisa Bøgh (note 10) s. 146. (13) Kgl. Bibl. Birket-Smith's saml. (se note 9). – Birket-Smith påbegyndte dette arbejde 1894, altså længe efter Fred. Algreen-Ussing's død. Da han bl. a. har noteret et stort antal artikler uden signatur, må han have haft en kilde, han kunne stole på, mulig en Ussing-scrap-bog. At en meget stor del af dette materiale sidenhen, hvis der var blevet tale om færdiggørelse deraf til et forf.-leks., ville være blevet skudt ud, synes utvivlsomt. At forfatterne til de to artikler i de to udgaver af Biogr. Leks. har kendt materialet, synes evident, tillige at de åbenbart ikke er gået nærmere tilbunds deri. (14) 17.4.1864 (uden mærke). – (15) 10.5.1863 (uden mærke). – (16) 12.10.1862 (uden mærke).

(17) Nogle flere eksempler: 6.5.1860: Hvad er en Student? Et Bidrag til Hverdags-

begrebernes Systematik (mærke: Og); 30.6.1861: Det Schultziske Bogtrykkeri i København (uden mærke); 30.3.1862: En Aftenstund ved Hornbæk (mærke: C-n); 4.5.1862: Fisketorvet ved Gammelstrand (uden mærke); 28.9.1862 (i hvilket nummer A-U. skrev ialt tre artikler): Om Anlæg af Smaahaver ved vore Kjøbstæder (mærke: A-U.); 1.3.1863: Eilert Sundt og den norske Almue (lang kulturhistorisk bog-recension under fuldt navn); 15.5.1864: Den syttende Mai 1814. I Anledning af Halvhundredaarsdagen for Norges Frihed (under fuldt navn). – (18) 12.7.1863: Forfatteren til En Hverdagshistorie (mærke: L). – (19) Igen nogle eksempler: 18.11.1860: Nekrolog over Hof-Organbygger Jørgen Marcussen (uden mærke); 2.11.1862: artikel om den retslærde Anton Wilhelm Scheel [1799–1879]; (mærke: f-g.). – (20) Det er alm. bekendt, at pjecen var af Fred. Algreen-Ussing; det findes også angivet i H. Ehrencron-Müller: Anonym- og Pseudonym-Lexikon, 1940. – (21) Erik Bøgh's komedie havde premiere på Casino 8.12.1859. – (22) 25.11.1860 (under mærke: Ch. G.). – (23) Wilhelm Bergsøe: Studenterleben og Studieliv, 1903; s. 138–44 og 146–55. – (24) Elisa Bøgh (note 10) s. 62.

(25) En k. var et stort snapseglas med likør, hvori en hel æggeblomme. – (26) Elisa Bøgh (note 10). S. 66 giver en unavngiven „Ven af Frederik“ dennes enke de pågældende oplysninger. Med ham som kilde meddeles s. 67, at klubben stiftedes 8.5.1857, sprængtes 15.1.1859, rekonstrueredes og derefter „levede sit bedste Liv“. 1861 „afgik den ved Døden“. – (27) Hentydning til U.s Far. – (28) Til sammenligning kan nævnes, at Georg Brandes i Levned, 1; s. 223 oplyser, at han for Æsthetiske Studier, 1868, og for Kritiker og Portraiter, 1870, fik tyve kroner pr. ark – altså 10 rd. – (29) De trykte meddelelser til medarbejderne er på Kgl. Bibl. samlet til et bind, som har fået bogbinder-titlen: Dansk biografisk Lexicon ved F. Algreen-Ussing. 1865–67. (42–13–8°). (30) Gengivet efter forordet side v i 1. bind, 1887. – (31) Augustforeningen fik aldrig over ca. 2000 medlemmer. Den var dødfødt, fordi den skød over målet. Ved valget 1865 var enkelte kandidater opstillet – bl. a. i Århus Fred. Algreen-Ussing's bror, Otto A-U. – men de fik kun ganske få stemmer. Foreningen blev opløst 30.3.1869. (32) Martsforeningen var ophørt at bestå, men Augustforeningens oprettelse og agitation bevirkede, at der i januar 1865 dannedes en ny national-liberal forening, Dansk Folkeforening, hvori mænd som Bille, Hall, Klein, Krieger, Orla Lehmann og Madvig var med.

(33) Georg Brandes fortæller i Levned, bd. 1; s. 109, at da han 1860 endnu studerede jura, valgte han som manuduktør Otto Algreen-Ussing og skriver om ham, at han „var som Vejleder baade dygtig og elskværdig. Der skulde endnu gaa henved fem Aar, før denne Mand og hans mere evnestærke Broder, Frederik, i Anledning af den kongetro og konservative Avgustforenings Dannelselse blev forfulgte og latterliggjorte som reaktionære af den herskende Presses Redaktører, der blot et Par Aar senere afslørede sig som tifold mere reaktionære end de. Faderen, den bekendte Politiker Algreen-Ussing, havde, som ung Oppositionsmand under Christian den Ottende staaet ved Davids Side. Sønnerne var gode Hoveder og ypperlige Jurister begge to, men Otto ligefrem begejstret for Jurisprudensen; i hans Mund var Jurist 'det Første, et Menneske kan være.'“ – (34) Bergsøe: Studenterleben (note 23) s. 140. – U.s nom de guerre *Flotin* er formodentlig en forkortelse af ordet *flottenheimer*, med hvilket omgangskredsen

betegnede U., der tit betalte de flasker, som troppede op under deres brogede sold på offentlige steder. - (35) 9.4.1866. - (36) Ill. Tid. 7.2.1869. - (37) 12.11.1865. - (38) 14.11.1865. - (39) Bd. 1, 1905; s. 175 f. - 40) *ibid.* s. 176. - (41) Intet af Brandes' breve findes i U.s papirer, ej heller i Brandes-arkivet på Kgl. Bibl. Derimod findes U.s brev 3.8.66 i Brandes-arkivet. - (42) P. W. Becker's biografi over filologen, rektor Bendt Bendtsen fylder s. 1-48 i Danske Samlinger 5, 1869-70; 1874 optrykt i hans Historiske Afhandlinger. - (43) Bd. 3, 1878; s. 209-66. Det drejer sig om Galeotti, Claus Schall, Pierre Jean Laurent, Mette Marie Astrup, Antoine Bournonville, Margrethe Schall, f. Schleuter, Frederik Thorkildsen Wexschall, Johan Frederik Frøhlich og Hans Christian Lumbye.

(44) *Pjerrot jr.* nr. 4, 27.5.1866: // *En Æreserklæring.* // Menneskenes Ondskab og Underfundighed er stor. Ikke nok med, at de, som Martyren Erik Bøgh siger i „Figaro“, paadutte deres Næste Løgn, Falsk, Bedrageri, Hæleri, Tyveri, Mened, Mord, nei, de gaac langt videre. De sætte alle borgerlige og guddommelige Love tilside og gaac saavidt i deres Nederdrægtighed, at de endog beskyldte en sagesløs, retskaffen Mand for at være - *Medlem af Augustforeningen.* / Hører det og gyser! Medlem af Augustforeningen! Kammerat med Folk som Ussing'erne, von Haven, Schiellerup og Consorter. Men andre Ord: de berøve i et eneste Aandedræt en hæderlig Mand hans hele borgerlige Agtelse. Det er stivt! / Men hvad der dog er det Værste ved det Hele, det er det, at de have faaet den uskyldige, fromme „Pjerrot jun.“ med paa Gled. / En Mand, paa hvis Ord „Pjerrot“ troede at kunne stole, fortalte, at Hr. *Justitsraad* [Peter] *Faber* var Medlem af hin odieuse Forening. Vedkommende paastod, at han havde seet hans Navn paa en af de første Medlemslister. Vi have desværre ikke kunnet faae fat i disse og selv kunnet overbevise os om, hvorvidt den noble Foreningsbestyrelse virkelig i sin Tid har gjort sig skyldig i en saadan Perfidi, som det rigtignok er bleven paastaet af Adskillige. / Thi det er en Bagvaskelse, at „den tapre Landsoldats“ Forfatter har fornægtet sin Fortid ved at tilsøle sig i hint Selskab og derved sætte sig selv i Klasse med de lavere Dyreformer, det er en Bagvaskelse, som Ingen kan beklage mere end „Pjerrot jun“. / Vi skyldte ikke blot den hæderlige Mand, som vi saa blodigt have fornærmet, denne Æreserklæring, men vi skyldte os den først og fremmest selv. Havde vi af en Feiltagelse fortalt, at en Mand, som t. Ex. „Journalisten“, var kommen paa Ladegaarden eller i Tugthuset, saa vilde vi ikke have berigtiget en saadan Ubetydelighed, men - Augustforeningen. Puh!

(45) *Berlingske Tidende*, aften 13/8 1866: „Da Artiklen ikke kunde vedrøre Citanterne i Fællesskab eller som en Eenhed, men ikkun hver for sig, antog Retten dem for uberettigede til i Forening at optræde som Sagsøgere med Hensyn til sammes Indhold, hvilket endog mulig kunde blive at bedømme paa forskjellig Maade for hver af Citanternes Vedkommende, hvorfor der, som ogsaa af Indstævnte paastaet, maatte ansees at foreligge en utilladelig Cumulation. Sagen blev altsaa ex officio afviist, og tilpligtedes Citanterne, Een for Begge og Begge for Een, til Indstævnte at udrede i Kost og Tæring 10 Rd.“ - (46) 24.8.1866. - (47) 25.8.1866. - (48) 27.8.1866. - (49) En rekvisition til Notarius publicus, dateret 30.10.1866. Findes i den note 4 angivne samling. - (50) Gælds fængsel afskaffedes praktisk taget ved Konkursloven af 25.3.1870. (51) Landsarkivet for Sjæll.: Hof og Stadsretten. Fogedkontoret. Gældsarrestant-

Protokol 1784-1876 - med dertil hørende „Rapporter over Gældsarrestanter 1857-70“. (52) Georg Brandes' Aarestrup-biografi blev trykt i Dansk Maanedsskrift 1867, bd. 1; s. 455-71, siden genoptrykt flere gange, dog i betydeligt udvidet skikkelse. - (53) F. eks. taler Georg Brandes i Levned, bd. 1; s. 295 med henblik på Fra Piazza del Popolo om „Bergsøes plumpe Benyttelse af Virkelighedstræk“. - (54) Kgl. Bibl. Ny kgl. Saml. 770, 8°.

(55) Paul V. Rubow skriver s. 11 i den her flere gange citerede bog (note 3) følgende linier om Bergsøe's erindringer: „Disse har uden Tvivl, som historisk Kildemateriale, deres svage Sider. Forfatteren havde ingen Optegnelser at støtte sig til. Hans livlige Fantasi og Glæde ved at spinde en Ende, gjorde ham til en morsom, men ikke altid tillorladelig Fortæller. Men overalt, hvor hans Opgivelser hverken har Tendens eller apologetisk Karakter eller underholdende Sigte, er man tilbøjelig til at tro paa hans fængslende Fremstilling.“ Samme skriver i Biogr. Leks., 2. udg. i biografien over Bergsøe om erindringerne: „Det er et fængslende fortalt Memoireværk, men som personhistorisk Kildeskrift ikke anset, da den fantasirige B., der i sine Fortællinger plejede at omdigte Tænkt og Oplevet, var meget modtagelig for Hukommelsesforskydninger.“ - (56) Vilhelm Bergsøe: Henrik Ibsen paa Ischia og „Fra Piazza del Popolo“. Erindringer fra Aarene 1863-69. 1907. - (57) Sådan angivet af Nic. Bøgh i Biogr. Lex. (1. udg. - under Ussing). I Holmens Kirkebog er 13.1.1869 (datoen efter dødsdagen) angivet: „Petechialfeber“, en betegnelse, som kan udtrykke præcis det samme. - (58) Landsarkiv f. Sjæll. Skifte-Hvidbog 11.8.1868-29.4.70; s. 125. - (59) Elisa Bøgh (note 10) s. 183. - (60) Ill. Tid. 7.2.1869. - (61) 14.1.1869. - (62) Paul V. Rubow (note 3) s. 75. - (63) Dansk Biogr. Lex. bd. 1, 1887; forord, hele s. vi. (64) Aage Friis i Politikens kronik 5.2.1906.